

GÖTEBORGS UNIVERSITET
Utbildnings- och forskningsnämnden för lärarutbildning
Lärarprogrammet, examensarbete 10 poäng

Mångfald eller enfald?

– innehållsanalys ur ett historiskt och kulturellt perspektiv av
läroböcker i historia för gymnasiet

Sepideh Ansari, Emma Mattsson

LAU350

Handledare: Maria Cavallin

Rapportnummer: HT06-1040-01

Abstract

Title: Cultural Diversity or Cultural Homogeneousness? - A content analysis of history books written for the Upper Secondary levels from a historical and a cultural perspective

Institution: The History Department

Year and Term: Fall, 2006

Mentor: Maria Cavallin

Report Number: HT06-1040-01

Keyword: Postcolonialist theory, content analysis, history books, cultural perspective.

This essay has focused on how the national curricula have changed during the past thirty years in Sweden. These have been the Lgy 70 and the Lpf 94. According to the syllabuses in History A, students should know about their culture and embrace their heritage. However, the definition of cultural heritage is diffuse and the latest curriculum is similar to its precursor. The syllabuses need to be more specific in their criteria of what the students should acquire.

We have also analyzed in what ways non-western cultures have been presented in six history books, made for students attending the Upper Secondary levels in Sweden. We have studied if other cultures have been presented in a stereotypical way, if emotionally charged words have been used in an unethical way, and also from what perspective history has been told. Older books use the word *negroslave* when labelling the slaves that were brought from Africa to the colonized countries. Other books avoid mentioning the positive things about a certain culture and emphasize on the negative aspects. Many of the non-western cultures are stereotypically presented in the history books and more often there is only room for one perspective, which is the western ideology. In some books, cultures such as the Native tribes of North America and South America are only mentioned in one or two sentences. Moreover, it is evident that different cultures are illustrated when they are in direct contact with the western society.

Our conclusion is therefore that the history books we have analyzed are told from a Eurocentric perspective. However they fulfil the criteria set from the syllabuses in History A, but we wish that other cultures could be represented more extendedly. We should embrace other cultures and let our students know that they are a part of our multicultural society.

Innehållsförteckning

INLEDNING	3
OM LÄROBOKSFÖRFATTARE, LÄROBÖCKER OCH DERAS ROLL I SKOLAN	3
SYFTE OCH FRÅGESTÄLLNINGAR	4
TEORETISK UTGÅNGSPUNKT	5
KULTURBEGREPPET	5
METOD OCH MATERIAL	6
TIDIGARE FORSKNING	7
BAKGRUND	8
HISTORIA SOM VETENSKAP OCH HISTORIEDIDAKTIK	8
HISTORIA I LÄROBÖCKERNA	9
GRANSKNING AV STYRDOKUMENT OCH LÄROBÖCKER	10
FÖRANKRING I STYRDOKUMENTEN	10
LGY 70	11
LPF 94	12
ALLA TIDERS HISTORIA (1985)	13
TIDIGA HÖGKULTURER OCH ANTIKEN	13
MEDELTIDEN	13
TIDIGMODERN TID	13
MODERN OCH POSTMODERN TID	14
ANALYS	14
MÄNNISKANS HISTORIA 1 & 2 (1990)	15
TIDIGA HÖGKULTURER OCH ANTIKEN	16
MEDELTIDEN	16
TIDIGMODERN TID	17
MODERN OCH POSTMODERN TID	18
ANALYS	18
MÄNNISKAN GENOM TIDERNÄ (1997)	19
TIDIGA HÖGKULTURER OCH ANTIKEN	20
MEDELTIDEN	20
TIDIGMODERN TID	20
MODERN OCH POSTMODERN TID	22
ANALYS	23
EPOS (2000)	25
TIDIGA HÖGKULTURER OCH ANTIKEN	25
MEDELTIDEN	26
TIDIGMODERN TID	26
MODERN & POSTMODERN TID	27
ANALYS	28
PERSPEKTIV PÅ HISTORIEN (2001)	29
TIDIGA HÖGKULTURER OCH ANTIKEN	30
MEDELTIDEN	30

TIDIGMODERN TID	31
MODERN & POSTMODERN TID	32
ANALYS	32
ALLA TIDERS HISTORIA (2004)	33
TIDIGA HÖGKULTURER OCH ANTIKEN	33
MEDELTIDEN	33
TIDIGMODERN TID	34
MODERN & POSTMODERN TID	35
ANALYS	37
 <u>SLUTDISKUSSION</u>	 <u>37</u>
 STYRDOKUMENT	 38
LÄROBÖCKERNA	38
 <u>UTBLICK</u>	 <u>41</u>
 <u>REFERENSFÖRTECKNING</u>	 <u>42</u>

Inledning

För drygt två hundra år sedan började skapandet av nationalstater att ta form runtom i världen. Det blev viktigt att hitta gemensamma nämnare som förde samman folket i ett geografiskt område, och man försökte skapa en kollektiv identitetskänsla som medborgarna kunde relatera till. Det är på detta vis den moderna nationalismen växte fram. Inom litteratur, konst och naturvetenskap utvecklades tanken på nationen som en enad och stark kärna. Ur detta ökade det patriotiska medvetandet i Sverige och man började värna om sin historia och omfamna sin kultur. Att känna till sitt kulturarv och föra vidare det till kommande generation blev viktigt, något som i våra dagar har resulterat i att man bland annat undervisar historia i skolan. Nuförtiden kan vi inte längre begränsa oss inom vårt eget land. I dagens svenska samhälle värdesätts en internationell och global historia där vi poängterar vikten av att känna till andra kulturarv än den svenska. Utan kunskaper i historia blir man ett lätt byte för fördomar och propaganda, vilket man i skolan försöker belysa. I den svenska kursplanen för historia står det bland annat:

Ämnet syftar till att stimulera elevernas nyfikenhet och lust att vidga sin omvärld i en tidsdimension. Det ger perspektiv på den egna personen. Därmed stärks även den egna identiteten och insikten om det egna kulturarvet liksom om andras, inte minst nationella minoriteters, ursprung och kulturarv. (Lpf 94)

En viktig del av skolans demokratiska uppdrag är att alla ska känna sig delaktiga. Sverige är tyvärr ett segregerat land, där klyftorna mellan olika grupper växt alltmer under de senaste åren. Här anser vi att skolan, inte minst i historieundervisningen, har en viktig roll att spela. Skolan bör vara en plats där alla känner sig hemma, och där alla får lov att utforska sitt eget kulturarv, hur det än ser ut.

Om läroboksförfattare, läroböcker och deras roll i skolan

Självva grunden till att vi valde att göra den här undersökningen är för att vi tror att läroböcker spelar en stor roll i skolan. Även om en lärare sällan följer läroboken slaviskt från pärm till pärm, så finns den där som inspirationskälla för vad man ska undervisa om. Flera studier stödjer vår tes om att läroböcker är något som i stor utsträckning används i skolan. Sture Långström (1997) tar i sin historiedidaktiska avhandling upp några exempel. Han hänvisar bland annat till en kvantitativ undersökning (s 17) som visade att 88 procent av lärarna ofta använde läroböcker vid planering av lektioner, medan endast 25 procent i stor utsträckning använde sig av läroplanen. (Undersökningen utfördes av Ulf P Lundgren år 1982). Som lärare händer det alltså ofta att man i större utsträckning baserar sin undervisning på det urval läroboksförfattarna gjort än det som läroplanen säger att man ska fokusera på. Då är det viktigt att läroböckerna följer de kriterier som läroplanerna ställt upp för undervisningen. Långström (1997) hänvisar vidare till flera undersökningar som tyder på att läroböckerna framförallt blir viktiga för lärare som på något sätt är osäkra i sin lärarroll, antingen för att de inte har utbildning i sitt ämne eller för att de är nya i arbetet och inte hunnit bilda sig en egen uppfattning om vad man bör ta upp (s 17-19). Vidare problematiserar han det faktum att trots att läroböcker och dess författare har en sådan särställning inom litteraturen - för många elever är läroböcker de enda böcker som läses - så ägnas de normalt ingen eller liten uppmärksamhet utanför fackkretsar. Författarna till dessa böcker diskuteras sällan, trots att de alltså har stort inflytande på vad man undervisar om i historia. (s 21)

Det finns många saker som påverkar en läroboks tillkomst och utformning. Först och främst måste man ta hänsyn till att läroböcker säljs av kommersiella bolag som vill tjäna pengar på sina produkter. De måste alltså inrikta sig på att utforma böcker som passar marknaden, det

vill säga elever och lärare. Läroböcker utsätts dessutom för granskning, på uppdrag av staten, och därför måste de också anpassas till de läroplaner som finns för historieämnet. Sist men inte minst är läroböcker ett resultat av ett varierande antal läroboksförfattare. Men vem är det som skriver läroböcker? Och vilken betydelse får de för vad elever lär sig i skolan? Personerna bakom böckerna är i allra högsta grad viktiga eftersom det är de som gör valet om vad boken ska ta upp. Sture Långström (1997) har i sin avhandling gjort flera intervjuer med läroboksförfattare inom historieämnet för att fastställa hur de ser på sig själva och sin roll som historieförmedlare. Han har ställt sig frågorna:

- *Vem* eller *vilka* är det som skriver?
- *Hur* har författarna arbetat och *hur* har de skrivit?
- *Vad* har författarna valt att ta upp och *varför*?

Långström (1997) har kommit fram till följande resultat. I produktionen av de läroböcker som ingick i hans undersökning har sammanlagt tretton författare varit inblandade. Böckerna var uteslutande skrivna av medelålders eller äldre män av medelklass eller övre medelklass. Knappt hälften hade ägnat sig åt forskning (om det rör sig om historisk eller didaktisk forskning nämns inte) medan ganska exakt hälften tillhörde kategorin lärare. Politiskt sade sig majoriteten tillhöra eller sympatisera med den borgerliga sidan medan fyra stycken hade socialdemokratiska värderingar. Utformandet av läroböckerna har inte, som man kanske förväntar sig, varit resultatet av samarbete. Trots att det står flera namn på läroböckerna har författarna i stor utsträckning suttit ensamma och skrivit. Vid intervjuer med författarna framkom att de i många fall hade skiftande uppfattningar i grundläggande didaktiska frågor. Det framkom också att författarna hade diffusa föreställningar om *vad*- och *hur* - frågor, alltså vad man bör ta upp och hur man bör göra det - de didaktiska grundfrågorna. (s 214-223)

Syfte och frågeställningar

Som lärare är det omöjligt att själv överblicka och undervisa om världens historia under flera tusen år. Därför tvingas man att göra ett urval, och det finns en mängd faktorer som påverkar de val man gör, till exempel läroplaner och kursplaner, men även läroböcker. I de sistnämnda erbjuds man en färdig lösning som i många fall underlättar arbetet. Våra erfarenheter från diverse praktikplatser under utbildningens gång säger oss att man i historieundervisningen använder läromedel i stor utsträckning. Därför vill vi närmare granska och analysera ett antal läroböcker i ämnet för att på så sätt bilda oss en uppfattning om hur de förmedlar bilden av andra kulturer än den västerländska. Dessutom undrar vi hur väl de svenska läroböckerna i historia lever upp till de kriterier som styrdokument och kursplaner ställer.

Syftet med vår uppsats är alltså att kritiskt granska läroböcker ur ett *kulturellt perspektiv*. Begreppet förklaras utförligare längre fram i uppsatsen, men kortfattat kan vi säga att vi inriktar oss på kultur i etnisk och social bemärkelse. Till detta perspektiv läggs även ett *historiskt perspektiv* då vi vill få svar på om det skett någon förändring i läroplaner och läroböcker under den tidsrymd som undersökningen gäller. Följande frågor har utgjort grunden för den här uppsatsen:

- Uppfyller läroböckerna de krav som styrdokumentet ställer på Historia A när det gäller behandlingen av utomeuropeiska kulturer?
- Hur har läroböckerna samt styrdokumentet förändrats på denna punkt mellan åren 1985 och 2004?
- Vilken bild av icke-västerländska kulturer framträder i läroböckerna? Skildras de utifrån egna kulturella premisser eller jämförs de med den europeiska kulturen?

- Sker framställningen i historieböckerna ur ett västerländskt samt eurocentriskt perspektiv? Preciserar urvalet? Argumenterar författarna för de val man gör?

Teoretisk utgångspunkt

I granskningen av läroböckerna utgår vi från att bilden av icke-västerländska kulturer skapas av våra föreställningar om "de andra". Vi vill undersöka på vilket sätt detta sker i de läroböcker som vi har valt ut. En teori som vi ansluter oss till är den postkoloniala teorin.

Under 1800-talet blev åtskillnaden mellan *den vite* och *den andre* ett resultat av att man hävdade att den vita rasen med sin politik, ekonomi och kultur, var överlägsen allt annat. Redan då skapades en dikotomi mellan västerlandet och de icke-västerländska staterna. I samma anda understöddes denna teori under imperialismen och koloniseringen av andra stater. Detta synsätt förändrades inte förrän efter andra världskriget när de koloniserade länderna, ett efter ett, började utropa sin självständighet och frigöra sig från sina imperialistherrar. Runt denna tid, det vill säga efter andra världskriget, teoretiseras det postkoloniala synsättet.

Teorin handlar om hur man ser på olika världsdelar utifrån de olika kulturer som finns. Mer förenklat försöker man poängtera att när folket i västerlandet ser på andra folk ser de i själva verket en spegelbild av sin egen uppfattning och fördomar om hur det egentligen ser ut. Bilden av andra icke-västerländska kulturer och folk blir inte korrekt presenterad. Detta leder till ett maktförhållande där den västerländska kulturen tillskrivs högre betydelse än andra. Den postkoloniala teorin bygger på att medvetandegöra detta fenomen och synliggöra alla människors rättigheter ur en kulturell vinkel. Detta sätt att tänka ställer olika företeelser mot varandra, ger flera infallsvinklar på samma fenomen och strävar efter att inta ett världsligt perspektiv; ett perspektiv som synliggör både den västerländska som den icke-västerländska förhållningen. Man vill helt enkelt röra om alla tankar och idéer, komma ifrån det status quo som bara agerar statistiskt. Relationen mellan olika kulturer och folk är vad som står i centrum: hur de interagerar med varandra, hur konflikter realiseras, harmoni, stereotyper och så vidare. (R. Young 2003 s 1-8)

Kulturbegreppet

Vi utgår alltså ifrån att det existerar en slags västerländsk kultur, även om den är diffus i sina former. För att förklara hur vi använder begreppet kultur i den här uppsatsen har vi valt att ansluta oss till följande definition som vi hämtat från Lena Olssons (1986) avhandling.

We define culture as the complex of values, behavior patterns and institutions of a human group, which is learned, shared and transmitted socially. It includes all the creations of man: the cosmogonies, ways of thinking, the image of man, Weltanschauung, value systems, religions, customs, symbols, myths. It also encompasses the material works of man, technology, methods of production, the system of exchange, as well as social institutions and moral and juridical rules... Note that culture, in the wider sense of the word, is not the result of man's free imagination, but of the action which man exerts on his natural environment, and of the interactions within a group. (s 15)

Kultur är i den här betydelsen alltså mer än seder, traditioner och konstnärligt idkande. Begreppet inkluderar även värderingar, symboler och samhället. Anledningen till att vi diskuterar kultur och inte stater eller etnicitet är för att dessa begrepp är mer begränsade. Stater är i många fall ett modernt påfund och etnicitet likaså. Dessutom används kultur som begrepp genomgående i styrdokumentet; man hänvisar bland annat till "kulturarvet" (Lpf 94 s 3) Vi använder kulturbegreppet som ett analytiskt verktyg, där vi utgår från ett antal dikotomier i analysen av hur icke-västerländska kulturer framställs i läroböckerna. Dessa kommer att tydliggöras i vår metod

Metod och material

Det primära källmaterialet utgörs av läroplaner och kursplaner för historia samt av läroböcker. Vi har valt att utgå från två av de senaste läroplanerna för gymnasiet i vår analys för att få med ett historiskt perspektiv på utvecklingen. År 1971 kom Lgy 70 och år 1994 Lpf 94. I anslutning till dessa har vi valt ett antal läroböcker, två som är skrivna utifrån Lgy 70 och fyra som är skrivna utifrån Lpf 94. I det senare fallet har vi valt att begränsa oss till böcker som är skrivna för A-kursen i historia. Följande böcker har tagit plats i undersökningen:

- Alla tiders historia (1985)
- Människans Historia 1-3 (1990)
- Människan genom tiderna (1997)
- Epos (2000)
- Perspektiv på Historien (2001)
- Alla tiders historia (2004)

Vår utgångspunkt blir som tidigare nämnts att titta på hur andra kulturer behandlas i läroböckerna. Dels tittar vi på i hur stor utsträckning man tar upp andra kulturer än den västerländska och dels på vilket sätt de redovisas. Detta ska vi sedan koppla till vad läroplanerna säger och därigenom försöka svara på frågan om läroböckerna följer de kriterier som styrdokumentet anger.

Metoden vi använt för att undersöka läroböcker och läroplaner kallas för innehållsanalys (content analysis). Inom samhällsvetenskapen är det en välkänd metod för att analysera material som används för att kommunicera med en publik, i vårt fall läroböcker som kommunicerar med sina läsare. (Kamali SOU 2006:40 s. 51). Vi har analyserat läroböckerna som helhet när det gäller huruvida det förekommer ett selektivt urval. När det gäller analysen av hur andra kulturer än den västerländska presenteras har vi valt att koncentrera oss på följande tidsepoker.

- **Tidiga högkulturer och antiken:** flodkulturerna och hellenism
- **Medeltid:** arabisk expansion och korstågen
- **Tidigmodern tid:** upptäckten av Nord- och Sydamerika Osmanska riket, Triangelhandeln samt Imperialismen
- **Modern och postmodern tid:** kalla kriget, bilden av Iran & Irak och 11: e september.

Valet av den här tidsindelningen har skett utifrån att epokerna är tacksamma när det gäller att hitta skildringar av utomeuropeiska kulturer. Dessutom är det en naturlig kronologisk uppbyggnad som återfinns i samtliga av undersökningens läroböcker. Vi har valt att presentera analysen av varje bok för sig av den enkla orsaken att man får en bättre helhetsbild av läroboken. Hade vi framställt böckerna efter varje epok finns det en tendens att analysen hade skett utifrån epokerna. Därefter har vi i slutdiskussionen knutit ihop analyserna samt gjort en komparation med tidigare forskning i ämnet.

Det är viktigt att poängtera att vår undersökning avser hur läroböcker och läroplaner förmedlar synen på andra kulturer, och inte hur detta förmedlas i verksamheten. En sådan undersökning av vad lärare egentligen tar upp lämnar vi därhän och inriktar oss på att kvalitativt granska några av de förutsättningar som finns lärarna till hands. Vi gör inte heller någon kvantitativ undersökning på hur stor plats olika kulturer får i läroböckerna.

På grund av uppsatsens omfång och tidsbegränsning har vi inte kunnat analysera alla de läroböcker som finns på marknaden. Dessvärre får man inte några siffror på vilka böcker som säljs mest då förlagen inte behöver redovisa dem. Därför kan vi inte veta vilka läroböcker som är populärast bland gymnasieskolorna i landet. Vi anser dock att de läroböcker som ingår i undersökningen är kända och i stor utsträckning används i skolan. Det är möjligt att resultaten skilt sig om vi valt att inkludera andra böcker, men vi tror att de böcker vi valt är representativa. Vi ansåg att det var relevant att få en modern motsvarighet till de äldre böcker vi fick tillgång till. Således valde vi att inkludera den nyare upplagan av såväl *Alla tiders historia* och *Människans historia* (den senare heter *Människan genom tiderna*).

I analyserna av läroböckerna har vi utgått från ett antal dikotomier. Inspirationen till dessa har vi hämtat från en artikel skriven av Åse Magnusson som ingår i en bok av Aronsson & Larsson (2002) Dikotomierna har vi därefter modifierat för att de ska passa vår uppsats.

Mångfald och stereotypi: En grupp hamnar i ett speciellt fack på grund av att de delar vissa traditionella egenskaper och därigenom blir stereotyper för hela kulturen. Olikheter och variationer inom gruppen osynliggörs.

Allsidig eller selektiv: En selektiv presentation antyder att man ger en bild av historien vilket kan leda till en missvisande bild av verkligheten. Fenomenet förklaras ur ett snävt perspektiv, där en viss kultur får störst utrymme.

Konflikt eller harmoni: Vad är det som betonas i framställningen av olika kulturer? Är det framförallt konflikterna som synliggörs eller försöker man även lyfta fram andra sidor?

Värderande eller neutralt språk: Används värdeladdade ord eller försöker man att förklara skeenden med ett neutralt språk?

Problematiserande eller vinklad text: Lämnar texten utrymme för tolkning och kritiskt tänkande? Öppnar den upp för diskussion eller har den redan tagit ställning?

Tidigare forskning

Det har gjorts en mängd granskningar av läromedel och läroböcker ur flera olika perspektiv. De som ligger till grund för den här uppsatsen är följande:

Andolf, Göran (1972) *Historien på gymnasiet: undervisning och läroböcker 1820-1965*. Denna avhandling analyserar historieundervisningen i läroverken under de årtal som titeln anger. Andolf tittar på hur innehållet har ändrats och formats de senaste hundra femtio åren och visar på att historieundervisningen och innehållet i läroböckerna är beroende av sin samtid, samt speglar samhället man lever i. Dessutom skriver han att författarna till läroböckerna anpassar stoffet till de regerande kursplanerna, vilket vi också är intresserade av att granska när vi gör vår undersökning. Hans avhandling avser en tidigare period och bidrar till att ge oss en förförståelse och inblick i hur historieundervisningen samt läroböckerna såg ut förr. En skillnad från vår undersökning är att hans studie är av en mer allmän och kvantitativ karaktär, medan vi är ute efter att se hur mycket det eurocentriska perspektivet får plats i nutida läroböcker, och hur mötet med andra kulturer förklaras.

Olsson, Lena (1986) *Kulturlandskap i förändring*. Avhandlingen undersöker hur kultursynen förändrats i läroböcker i geografi under en hundraårsperiod (cirka 1870-1985). Slutsatserna blir att ett värderande synsätt där gradering av folk och olika raser är vanligt förekommande i läroböckerna under hela perioden. I periodens början sker det öppet i form av till exempel avbildningar och beskrivningar av olika rastyper samt deras kognitiva förmåga. Merparten av detta rensas bort under 1950-talet i takt med att geografin som vetenskap förändras och utvecklas, men övergår till att kvantitativt värdera kulturer genom statistiskt material i form av bland annat BNP per capita och siffror över analfabetism. Olsson slår fast en enligt oss viktig slutsats – etnocentrism kan inte elimineras eftersom vi aldrig kan bortse

från vår egen utgångspunkt, men genom att synliggöra den kan vi åtminstone undvika att göra den till en objektiv sanning.

Sawyer, Lena och Kamali, Masoud (SOU 2006:40) *Utbildningens dilemma – demokratiska ideal och andrafierande prefix*. Detta är en statlig offentlig av makt, integration och strukturell diskriminering. Vi intresserar oss för Kamalis kapitel: *Skolböcker och kognitiv andrafiering* som diskuterar andrafiering (Kamalis begrepp; skulle med andra ord kunna uttryckas som skapandet av ett "dem") i läroböcker. Kamali hävdar att utbildningssystemet har använts av så gott som alla nationalstater för att skapa en kulturell gemenskap av värderingar och normer. För att skapa ett *vi* krävs det att det finns ett *dem*. En viktig mekanism i skapandet av detta *dem* och *de andra* sker i skolböckerna, vilket Kamali behandlar i ett kapitel. Studien utgår från frågeställningen hur *vi* definieras i förhållande till *dem* och genomförs genom en innehållsanalys av läroböcker i religion och historia. Sammanfattningsvis ser resultatet ut på följande sätt: religionsböcker antar ett kristocentriskt perspektiv i förhållande till andra religioner och historieböcker ett västcentriskt perspektiv med ett selektivt urval av världshistorien. Språket hjälper till att definiera *vi* som "vita majoritetssvenskar" genom att genomgående utgå från begreppen "västerland" och "vi i västerlandet", som om böckerna var skrivna uteslutande för elever med denna bakgrund. (s. 93) Kamali har fått möta en hel del kritik för att hans presentation är selektiv i sig; han synliggör endast de negativa faktorerna som läroböckerna behandlar. Vår undersökning skiljer sig såvida att vi också tar fram de positiva aspekterna på hur böckerna presenterar andra kulturer och folk.

Harald Runblom (2006) *En granskning av hur etnisk tillhörighet framställs i ett urval av läroböcker- underlagsrapport till Skolverkets rapport "I enlighet med skolans värdegrund?* Denna utredning, som är en granskning av läroböcker, utkom i december 2006 och har därför inte legat till grund för vår uppsats. Däremot kommer vi att hänvisa till den i vår analysdel eftersom rapporten behandlar vissa av de böcker som även ingår i vår undersökning. Runblom granskar läroböcker i samhällskunskap och historia ur ett etniskt perspektiv. Hans huvudsakliga syfte är att redovisa i vilken kontext etniska frågor behandlas. Detta innebär att han även undersöker hur etnicitet uppfattas i västerlandet. Vi skiljer oss till såvida att vi har en annan teoretisk utgångspunkt. Vidare granskar han Människan genom tiderna (1997), Epos (2000) samt Alla tiders historia (2005) och kommer fram till att samtliga böcker uppfyller styrdokumentens allmänna anvisningar om vad som skall ingå i undervisningen.

Bakgrund

Historia som vetenskap och historiedidaktik

Synen på vad man ska ha historia till har förändrats många gånger sedan det blev ett skolämne. Som nämndes i inledningen motiverades studiet av historia en gång i tiden på nationalistiska grunder. Eleverna skulle genom historieämnet lära sig den ärofulla svenska historien och utvecklas till älskare av fosterlandet. Wilhelm Moberg (1968) har kommenterat en av de mest lästa svenska historieböckerna under 1900-talet; Odhners Fäderneslandets Historia, vilken han själv hade som lärobok i skolan. Enligt Moberg beskrev boken alltid de svenska krigen som försvarskrig. Svenskarna var på fältet starka men goda, medan fienden använde sig av allehanda fula metoder. Allmogem, det vill säga bönderna, fick inget utrymme i läroböckerna. De hade ingen plats i den ärofulla svenska historieskrivningen som enligt Moberg skulle fostra eleverna till "goda, lojala undersåtar, som icke fick rubbas i vår tro på Gud, kungen och den makthavande överheten". (s 56)

I takt med att historia som vetenskap utvecklats, där man alltmer betonar vikten av källkritiskt tänkande, har även skolämnet historia genomgått en förändring. Tyngdvikten har flyttats från

att vara ett nationellt fostrande ämne till att bli ett kognitivt utvecklande ämne, där eleverna bland annat ska öva sig i kritiskt tänkande. Men den didaktiska kunskapstraditionen i historia har en kortare historia än den vetenskapliga, och diskussionen pågår fortfarande hur dessa två traditioner ska förhålla sig till varandra. Detta är något som diskuteras av bland annat Karlegård och Karlsson (1997) Den senare menar att en av de främsta konflikterna ligger i synen på hur man förhåller sig till historien. I skolan ska man utgå från eleverna, och därför tar historieundervisningen ofta sitt avstamp i deras verklighet, det vill säga dagens samhälle. Inom den vetenskapliga traditionen är detta sätt att närma sig historien oacceptabelt, den vetenskapliga traditionen "måste 'skrivas' framlänges" och den historiska utvecklingen får aldrig "avgöras av det 'facit' som en sentida utgångspunkt utgör". (s 28) Karlsson menar vidare att den didaktiska traditionen är i större utsträckning inriktad på att levandegöra enskilda personer. Hur förändringen har sett ut i läroböckerna fram till och med 1970-talet har Göran Andolf (1972) undersökt i sin avhandling.

Historia i läroböckerna

Samhället har förändrats dramatiskt från 1800-talet och fram till idag. Grundskolans obligatoriska år har förlängts alltmer till dagens nio. Dessutom har gymnasieskolan tillkommit som en frivillig treårig utbildning efter grundskolans nio år och idag läser majoriteten ungdomar vidare på gymnasiet. Hur har synen på historieböcker förändrats under de här två senaste århundradena?

Enligt Andolfs (1972) avhandling om läromedel i historia ansågs den enskilde läraren och läroboksförfattaren ha större frihet att välja vad som skulle tas upp i ämnet historia under 1800-talets första hälft. Man var inte lika beroende av någon kursplan i den bemärkelse som vi talar om idag. Undervisningsmetodiken var föga utvecklad, och man var fortfarande starkt påverkad av den teologiska undervisningen även om upplysningsidéerna växte fram alltmer även i Sverige. Synsättet ändrades dock i samband med den pedagogiska fackdiskussionen som växte fram i slutet av detta århundrade. Från och med 1900-talet och framåt skedde en förändring i politisk anda; man fick särskilda riktlinjer och föreskrifter som skulle följas. Stoffet i historieböckerna blev desto mer innehållsrikt i fråga om förmedlingen av internationella frågor, i synnerhet under den moderna tiden. Härmed ändrades också tonvikten och den moderna tiden, 1900-talets historia, fick allt större utrymme och plats i historieböckerna. I mångt och mycket kan man säga att historieböckerna var kontextbundna, men samtidigt var man inte lika benägen att omarbeta historieböckerna alltför ofta. Vi återkommer till detta resonemang lite längre fram.

Andolf (1972) skriver att historia var under hela 1800-talet en del av geografi och samhällslära. Det var först år 1960 som det blev ett självständigt undervisningsämne. Fram till dess hette det "historia med samhällslära" (s 36). Innan första världskriget låg fokus på att historieundervisningen skulle ha en nationell ställning där man skulle värna om Sverige och landets politiska och militära arv. Det fanns också de som kritiserade detta synsätt och menade istället att man borde ge ökat utrymme för kulturhistorien. Efter kriget blev kulturhistorien mer omtalad och man ville ta bort nationalismen helt och hållet. Rädslan att ett helt folk kunde falla offer för "fel" propaganda intensifierades efter andra världskriget och den allmänna historien fick allt större utrymme, till och med mer än den svenska. Intresset flyttades från individen till kollektivet och den större massans utveckling. Detta tankesätt har sedan dess regerat i historieböckerna.

Från att böckerna varit väldigt tunna på stoff; korta och koncisa, blev de enligt Andolf (1972) alltmer nyanserade och fylliga under 1900-talet och framåt. Efter 1940-talet blev de än mer utförliga, rika på illustrationer och var ofta skrivna av flera personer. Det blev även allt vanligare att författarna var verksamma vid universiteten. Dispositionen gick från att vara hoppig och ickekronologisk till att man började skriva kortare tidsmässigt sammanhängande

avsnitt vilket ledde till att man närmade sig en mer pedagogisk diskurs. Fortfarande var det Västeuropa som var i centrum, men nu fick också Förenta Staterna och mer civiliserade utomeuropeiska länder som Japan och Kina plats i böckerna. Det är tydligt att författarna påverkades av utrikespolitiska förändringar och förlagen var snabba med att komma ut med böcker som motsvarade de krav som fastställts av de givna föreskrifterna.

Andolf (1972) menar att även sättet att skriva har förändrats under perioden. 1800-talets historieböcker var mer målande, värderande och personliga, medan 1900-talets böcker gått i motsatt riktning; ”mer objektiva, sakliga och torra” (s 231). Västerlandets kollektiv uppvärderas, de traditionella värderingarna likaså, medan andra kulturutvecklingar inte får samma utrymme. Så har det också sett ut fram till 1980-talet; fokus ligger på den västerländska historien, och andra kulturer kommer in när de hamnar i direkt kontakt med den västerländska kulturen. Samtidigt har man blivit mer medveten om att införa strängare källkritik, typografin har moderniserats liksom innehållet. Efter andra världskriget kan man se ytterligare en förändring; böckerna ska sträva efter att fostra till kritiskt omdöme, en djupare internationell förståelse och en större tolerans. Förändringarna sker dock sällan i dramatiska omarbetningar, utan relativt långsamt och försiktigt. Den stora övergången är att böckerna blir ambitiösare i att ge en inblick i hela världshistorien, där mänsklighetens stora problem och erfarenheter tas upp, och där den enskilde individens ställningstagande blir mindre uttryckt.

Undervisningen har successivt koncentrerats till det moderna samhället, den geografiska ramen och ämnesurvalet har hela tiden vidgats, samtidigt som det för historieämnet konstitutiva, tidsperspektivet, blivit allt grundare. (s 294)

Varför görs det sällan radikala omarbetningar av läroböckerna? Jo, en förklaring som Andolf (1972) ger i samband med sina resultat, är att de metodiska anvisningar som läroboksförfattare fick under 1900-talet var ganska vaga, och därför höll man sig till en så liten omarbetning som möjligt. Denna utväg tilltalade ofta de lärare som hade vant sig vid en äldre bok; de slapp omorganisera sin undervisning. Ytterligare en orsak var att en alltför omvälvande omarbetning kanske inte godkändes under läroboksgranskningen, och det ville man undvika. Man möts alltså här av högre intressen, och mycket talar då för att historieundervisningen får en statisk prägel, med tanke på att stoffet i läroböckerna inte kan eller vågar göra alltför radikala redigeringar. Enligt Andolf har läroboksförfattare och historielärare blivit desto mer beroende och bundna av detaljerande föreskrifter, där även rådande politiska riktningar utövar en viss påtryckning. Så här lyder resonemanget fram till 1970-talet. Kommer vi att se en förändring från 1980-talets historieböcker fram till 2000-talet? Denna fråga kommer vi att närma oss i denna uppsats.

Granskning av Styrdokument och Läroböcker

Förankring i styrdokumentet

Sveriges riksdag står bakom ramverket för skollagen. Den innefattar grundläggande föreskrifter om alla utbildningars skolformer och vilka riktlinjer de ska följa. Läroplanerna i sin tur fastställs av regeringen och är utformade för varje skolform; i vårt fall är det Lgy 70 och Lpf 94 vi tittar på. Fokus ligger på gymnasieskolan och skolämnet historia, och därför är det kursplanen för grundkursen i historia vi kommer att granska. Eller Historia A som den kallas i den nyare läroplanen.

Lgy 70

Gymnasieskolan under Lgy 70 var uppdelad i tjugofem linjer varav tjugo var tvååriga, fyra treåriga samt en fyraårig teknisk gren. Historia var ett obligatoriskt ämne på: treårig ekonomisk linje, humanistisk linje, musiklinje, naturvetenskaplig linje, social linje, fyraårig teknisk linje, samt tillvalsämne på konsumtionslinje (textil gren). Vi har valt att titta närmare på den tredje upplagan av Lgy 70, vilken utkom 1983.

Individen, det vill säga den enskilde eleven står i centrum i Lgy 70. Skolans uppdrag är att träna den enskilde i att verka i samhällets gemenskap. ”I en demokratisk skola måste gemenskapskänsla, samarbete, med ansvar och självdisciplin vara riktpunkter för arbetet eftersom detta bland annat syftar till att främja elevernas sociala utveckling.” (Mål och riktlinjer s 27) I läroplanens mål och riktlinjer poängteras vidare att varje människa är delaktig i en mängd skilda gemenskapskretsar, såväl nationella som internationella, och att ett av utbildningens uppdrag är att elever ska:

få öva sig att leva och verka i gemenskap med andra och att förbereda sig för sin roll som aktiv medborgare i morgondagens samhälle som betydligt mer än det nuvarande kommer att kräva samverkan och solidaritet mellan människorna. (s 17)

Det betonas också att eleverna genom att sätta sig in i andra samhällens uppbyggnad ska få utveckla sin solidaritet med andra folk. Kunskap om andra kulturer ses som en viktig kunskap för internationella kontakter:

För förståelse av andra folk är det angeläget att kunskaper vinns om politiska förhållanden liksom om sociala och ekonomiska funktioner. De internationella kontakterna förutsätter även förståelse för andra folks religiösa och kulturella förhållanden. Kännedom om avvikande beteenden och kulturmönster är en förutsättning för att upprätta och vidmakthålla internationella kontakter. (s 21)

Kännedom och kunskap om andra kulturmönster ses alltså som viktiga i ett internationellt perspektiv, däremot nämns ingenting om dess vikt i ett mångkulturellt svenskt samhälle. Man har valt att betona att den internationella orienteringen inte enbart ska bedrivas i samhällsorienterande ämnen, utan i så stor utsträckning som möjligt i alla ämnen. Undervisningen ”skall vara objektiv, d v s saklig och allsidig” och detta gäller framförallt då man behandlar ”livsåskådningar, ideologier, värderingar och överhuvudtaget kontroversiella frågor” (s 39). I läroplanen har man valt att uttryckligen skriva följande i ett avsnitt som behandlar läromedel:

Gymnasieskolans undervisning får under inga förhållanden vara så bunden av läroboken att kurserna bestäms av denna eftersom läroboken normalt endast ger en mindre del av undervisningens mål (s 66)

Kursplanen i historia är uppdelad i två delar, en som anger målen för undervisningen och en som anger huvudmomenten. När det gäller målen nämns kulturbegreppet ”Eleven skall genom undervisningen i historia förvärva kunskaper om människor och miljöer, idéer, företeelser, händelser och förlopp under olika tider samt i skilda kulturkretsar” (s 199) I övrigt betonas att deras kritiska och analytiska förmåga ska utvecklas, och att de ska ”lära sig att urskilja drivkrafter bakom samhällsförändringar”. (s 199). De huvudmoment man bör ta upp ser ut på följande vis:

En kronologisk upplagd kärnkurs bestående av dels en översikt över sociala, ekonomiska, kulturella och politiska förhållanden i äldre europeisk och utomeuropeisk historia inriktad på jämförelser och orsakssammanhang, dels ett mer ingående studium av de tre senaste

århundradena med tyngdpunkten lagd på företeelser som är av betydelse för förståelse av världen idag. (s 199)

Dessutom ska det ingå ett moment med fritt valda teman, där eleverna får utgå från sina egna intressen.

Lpf 94

Den läroplan som kom att efterfölja Lgy 70 kom ut 1994 och kallas Lpf 94. Här pekar man på att skolväsendet ska vila på en demokratisk grund, där värdegrunden spelar en viktig roll.

Skolans uppgift är att förmedla dessa värderingar och fostra eleverna till bättre medborgare.

Vidare står det i läroplanen att skolan ska låta ”varje enskild elev finna sin unika egenart och därigenom kunna delta i samhällslivet genom att ge sitt bästa i ansvarig frihet”. (s 37)

Att skolan skall vara icke-konfessionell skrivs tydligt, men samtidigt ska arbetet präglas av ”en etik grundad på kristen tradition och västerländsk humanism”. Läroplanen betonar också vikten av elever skall lära sig att respektera och visa tolerans gentemot andra människor. I de mål och riktlinjer som är satta av skolverket står det bland annat om elevens kunskapsförvärvning efter tre år på gymnasiet:

- har god insikt i de centrala delar av det svenska, nordiska och västerländska kulturarvet,
- har kunskap om de nationella minoriteternas kultur, språk, religion och historia,
- har kunskaper om internationell samverkan och globala samband och
- kan bedöma skeenden ur svenskt, nordiska, europeiskt och globalt perspektiv. (s 43)

Mellan raderna kan man urskilja att det är framförallt det svenska och det västerländska kulturarvet som skall ligga i grund för lärandet. Men samtidigt betonas betydelsen av kulturell mångfald inom landet:

Det svenska samhällets internationalisering och den växande rörligheten över nationsgränserna ställer höga krav på människors förmåga att leva med och inse de värden som ligger i en kulturell mångfald. (s 3)

Vi tar en närmare titt på kursplanen för ämnet Historia A. Syftet med historieundervisning på gymnasiet vilar framförallt på att eleven ska få en insikt i hur världen såg ut förr fram till idag. Att få en bättre förståelse till varför vissa företeelser och fenomen har formats i den ram som man idag efterlever beskrivs som att ”historiska insikter om andra folk, länder och kulturer skapar förutsättningar för internationellt samarbete samt ökad förståelse i en multietnisk, konfliktfylld värld.” (Lpf 94 Kursplaner)

De mål eleven skall sträva mot i historieämnet kretsar runt att lära känna sitt kulturarv, och utifrån det historiska arvet nå en vidare insikt, samt erhålla förståelse för andra kulturer, ideologier och samhällsskick. Det står ingenstans vilket kulturarv eleven är tänkt att förvärva, inte heller om det är det västerländska perspektivet som ligger i grund för innehållet. Det är redan vedertaget som det ser ut. Kursplanen anger att historia A bygger på grundskolans kurs, och att man repeterar historien från forntiden till vår egen nutid med tillfälle att gå mer in på djupet utifrån vad eleverna själva är intresserade och i behov av.

Målen riktar in sig på att eleven skall kunna utveckla sin analytiska samt källkritiska förmåga att tolka historiska som dagsaktuella skeenden och situationer. Dessutom ska man kunna se olika händelser och företeelser ur ett likväl regionalt, nationellt som ett globalt perspektiv.

Alla tiders historia (1985)

Denna bok är skriven av författarna Hans Almgren, Börje Bergström och Arne Löwgren. I förordet till *Alla tiders historia* betonas att man i boken vill skildra historien från äldsta tid till nuet. Man nämner inte vilket perspektiv man utgår ifrån, däremot att skildringen blir bredare ju längre fram i tiden man kommer. Tyngdpunkten ligger på de tre senaste århundradena. Författarna nämner vidare att man ansluter sig till den kursplan som fastställdes av regeringen 1980-04-24.

Tidiga högkulturer och Antiken

Av de fyra tidigaste högkulturerna presenteras Kina, Egypten och Mesopotamien. Tyngdpunkten ligger på de två senaste medan Indien inte nämns överhuvudtaget. Kineserna beskrivs på följande sätt:

Sedan gammalt har kineserna kallat sitt land Mittens rike. De har uppfattat Kina som världens centrum och kulturens hemort. Onekligen har de anledning att vara stolta. Tänk till exempel på att ingen annan civilisation har en så lång sammanhängande historia! (s 20)

Antiken präglas av den grekiska kulturen, där perspektivet utgår från grekerna; andra kulturer redovisas när de erövrar. Man skriver att den västerländska kulturen vilar på arvet från Grekland. ”I antiken finner vi förebilderna och vi bygger fortfarande vår kultur på dem”. (s 25) Perserriket behandlas kortfattat, och ingen historisk bakgrund ges till den persiska kulturen. Det är i samband med Perserkrigen som denna kultur lyfts fram. När det gäller hellenismen betonas framförallt det grekiska inflytandet: ”Grekiska blev världsspråket som alla bildade i orienten och i Medelhavsvärldens förstod.” (s 33) I slutet av kapitlet om antiken presenteras kristendomen. Det blir den första religionen som beskrivs utförligt. Då tar man även upp det judiska inflytandet på det man kallar västerlandet: ”På så sätt har den judiska kulturen kommit att påverka västerlandet inte bara religiöst utan även som inspirationskälla för konst och litteratur”. (s 54)

Medeltiden

För att förklara den arabiska expansionen under medeltiden inleder man med följande mening: ”På 600-talet började araberna svepa fram över de omgivande länderna likt en virvelvind.” (s 60) Man fortsätter med att beskriva islam som en våldsam religion och man betonar muslimernas militära skicklighet. Profeten Muhammed nämns som den som inspirerade till skapandet av ett arabiskt storrike. ”Det säkraste sättet att nå paradiset var att med svärdet i hand sprida den nya läran.” (s 61) Samtidigt beskrivs den arabiska kulturen som en länk mellan öst och väst. Man skriver att araberna var öppna för andra kulturer och att det var genom dem som européerna lärde känna den grekiska kulturen.

Katolska kyrkans framväxt beskrivs detaljerat och korstågen framställs ur ett kristet perspektiv. Däremot ges ingen som helst bakgrund till hur dessa händelser upplevdes och påverkade den muslimska världen.

Tidigmodern tid

Upptäcktsfärderna nämns enbart utifrån ett europeiskt perspektiv, och i samband med att man tar upp det spanska erövrandet av Sydamerika beskriver man indianernas kultur på följande sätt:

Det märkliga med de här folken var, att de hade välutvecklade samhällen, där konst och vetenskap stod på en hög nivå, men där den tekniska utvecklingen inte hunnit så långt. (...) Indianfolkens teknik befann sig emellertid på stenåldersstadiet. De hade inte lärt sig att

framställa järn och kunde därför inte tillverka så effektiva vapen. De kände inte heller till hjulet. (s 105)

I övrigt beskriver man inte deras kultur, utan väljer att istället fokusera på två spanska erövrare, Cortez och Pizarro. Om indianerna i Nordamerika får man inte veta någonting förutom att européerna köpte Manhatten av dem för några tygstycken och glaspärlor. (s 104)

Termen "negerslav" (s 106) används för afrikanska slavar som spanjorerna hämtade till Sydamerika. I sista meningen skriver man att: "Negerslavar var länge en av de viktigaste handelsvarorna". (s 106) Detta begrepp är återkommande, och kvarstår även när man skriver om triangelhandeln. Man skriver inledningsvis att slavhandeln har kallats för "historiens största brott", men ingen ytterligare förklaring ges. Utomeuropeiska kulturer tas enbart upp i samband med handelsutbytet, och i själva erövringsstadiet. Det finns en kortfattad diskussion kring befolkningsförlusten i Afrika, och det redovisas att afrikanska forskare angett en betydligt högre siffra än europeiska och amerikanska forskare.

Ingenting tas upp om det osmanska riket förutom att det nämns då européerna befinner sig i konflikt med osmanerna. Kina däremot får en utförlig beskrivning i kapitlet som behandlar upplysningen. Avsnittet har överskriften "Kina och Västerlandet" (s 182) och beskriver ingående den kinesiska kulturen under antiken och medeltiden. Man tar upp T'ang-dynastin och skriver att den var samtida med arabernas Bagdad och Karl den stores frankerrike. Det beskrivs att boktryckarkonsten uppfanns i Kina, och man nämner även andra områden inom den vetenskapliga utvecklingen där Kina låg före Europa. Japan beskrivs inte alls.

Begreppet imperialism förklaras kortfattat som stormakters ansträngningar att kontrollera andra världsdelar politiskt och ekonomiskt. Effekterna av den europeiska imperialismen för Afrika, Indien och Japan tas upp. Det är först och främst ekonomiska faktorer som behandlas. Om afrikanerna använder man beskrivningen "de svarta" vilket står i kontrast mot européerna som beskrivs som "de vita". När det gäller den indiska kulturen lyfter man fram negativa aspekter som britererna reagerade emot: "Britererna understödde den kristna missionen och försökte göra slut på för dem utmanande indiska bruk, t ex barnäkenskap och änkebränning." (s 291) Dessutom säger man att den engelska imperialismen hjälpte till att väcka nationalkänslan hos det indiska folket. Det japanska folket beskrivs som efterblivna: "Det var praktiskt bevisat att ett 'efterblivet' folk genom att skaffa sig västerländsk och teknik kunde skaka av sig de vitas kontroll." (s 294)

Modern och postmodern tid

Händelser som Koreakriget, Vietnamkriget och Kubakrisen får ingen central plats i avsnittet om Kalla Kriget, utan beskrivs i spelet mellan USA och Sovjet. När det gäller Vietnamkriget är det endast i bildtexten som offren synliggörs, och då i form av: "den största tragedin i Vietnamkriget var de lidanden som krigsföringen vållade miljoner oskyldiga bland civilbefolkningen." (s 407). I samtliga fall är det de politiska ideologierna som står i centrum.

Avsnittet om Mellanöstern har överskriften "Mellersta Östern – en krisfylld värld" (s 411). I ett stycke beskriver man några islamska kungadömen där shejkfamiljer härskar. Vi får veta att länderna tack vare oljefyndigheter utvecklats ekonomiskt, men att den samhällsliga utvecklingen hindras av "uråldriga islamska lagar" (s 412). Revolutionen i Iran (som inträffade år 1979, det vill säga drygt fem år tidigare än boken skrevs) beskrivs, men ingenting nämns om Irak och den politiska utvecklingen där.

Analys

I *Alla tiders historia* hittar man uttryck och ord som man reagerar på idag, t ex *negerslav*. Icke-västerländska kulturer skildras i allmänhet när de kommer i kontakt med den europeiska,

text via handel eller erövringar, och mer sällan på sina egna premisser. Störst tyngd läggs helt klart på europeisk, nordisk och i synnerhet svensk historieskrivning. Genom att använda sig av formuleringar som ”vi i västerlandet” befäster man skillnaden mot andra kulturer och folk. När andra länders historia beskrivs blir det ofta den moderna, alltså från 1900-talet och framåt, med tyngd på framförallt efterkrigstiden. Detta innebär att det blir en selektiv presentation av historien. Denna form av presentation genomsyrar hela boken, och urvalet är eurocentriskt. I enstaka fall ger texten utrymme för kritiskt tänkande och diskussion men det är relativt sällsynt.

Stereotyper är vanliga i beskrivningen av en kultur eller folk. Som exempel kan man lätt få uppfattningen att Afrika är ett land som bara består av slavar, eftersom inga andra syns i texten. Exempel på olika afrikanska kulturer framträder inte alls. Den stereotypiska framställningen av japaner realiseras när man benämner dem som ett efterblivet folk, samtidigt som ett vi-och-dom tänkande synliggörs. Andra folk som indianerna beskrivs som ett konstnärligt samt vetenskapligt dugligt folk, men i fråga om tekniska framsteg sägs det att de levde på ”stenåldersstadiet”. Intressant är att de enda indianstammar som nämns i boken refererar till dem som levde i Sydamerika. De indianstammar som levde i Nordamerika utesluts. Även bilden av Indien och den indiska kulturen är stereotypiskt framställd, då man väljer att ta upp diskutabla aspekter av den indiska religionen som änkebränning och barnnäkenskap, men inte lyfter fram andra delar. De positiva effekterna av det brittiska styret i landet nämns som att det var tack vare dem som Indiens nationalkänsla väcktes, men mindre om de negativa effekterna.

Religion nämns i större utsträckning med den arabiska kulturen i jämförelse med den indiska och kinesiska trots att religion även i dessa kulturer torde ha haft en stor betydelse. Man kan ställa sig frågan varför. I och med denna snedfördelning associeras den arabiska kulturen med islam, medan religion inte får lika stor vikt i beskrivningen om andra kulturer. Detta förstärker bilden av att religionen har större makt och inverkan i arabländerna än på andra håll.

Den moderna tiden med kalla kriget skildras neutralt och utan att man kan se några direkta värderingar. Det mesta inriktas på att beskriva de politiska och ideologiska motsättningarna mellan öst- och västblocken, i synnerhet mellan USA och Sovjetunionen. Man får ingen uppfattning om hur många oskyldiga invånare som egentligen fick sätta livet till, och vilka konsekvenser det fick för respektive land. Det är endast konflikterna i respektive land som belyses, och bara denna bild synliggörs.

Människans Historia 1 & 2 (1990)

Författarna till denna bok är Gunnar T Westin, Bengt Ohlsson, Torbjörn Norman, Gunnar Kjellin och Alf Åberg. Människans historia är uppdelad i två volymer, varav den andra boken tar vid där den första slutar, det vill säga efter Napoleons fall år 1815. Böckerna är upplagda på samma vis. I förordet nämner författarna:

Framställningen är kronologiskt disponerad - men koncentrerad kring vissa teman. Den inledande översikten av historien - t o m äldre medeltiden - är närmast avsedd att ge underlag för repetition. Perspektivet är där globalt. Därefter anlägger vi ett jämförande perspektiv. Relationerna mellan Europa och övriga kulturområden blir ett ledmotiv i framställningen.
(s 4)

Man skriver även att man vill stimulera till källkritik och öppna elevernas ögon för att den historiska utvecklingen både har kunnat och kan gå i olika riktningar. Varje avsnitt börjar med korta sammanfattningar om vad som händer i hela världen inom den period som man skall gå

igenom. I den andra volymen skriver man att "en huvudtanke har varit att göra rättvisa åt historiens olika sidor - den ekonomiska, den sociala, politiska och kulturella". (s IV)

Tidiga högkulturer och antiken

Boken tar upp de gamla högkulturerna i Mesopotamien (Sumererna, Babylonierna, Assyrierna), Egypten, Kina och Indien. En kort bakgrund ges, och berättas lite utförligare i samband med Antiken. Tiden kring antiken börjar med Indiens historia, 500-talet f.Kr. Riket beskrivs som ett religiöst centrum där hinduismen och buddhismen växer fram, med en rik kultur inom konst och litteratur, samt en inhemsk köpmannaklass. Därefter följer Kina med konfucianismen som startskottet för det goda samhället, och korta sammanfattningar om vilka olika dynastierna som regerade i forna Kina. Även Mellanamerika och Persien tas upp innan man kommer till Grekland. Hellenismen förklaras som en grekisk- orientalsk kultur. Man nämner att denna blandkultur utövades av grekerna och att "massan i Egypten, Babylonien och Persien berördes föga av hellenismen. De levde vidare med sina gamla kulturmönster." (s 28)

Medeltiden

Avsnittet om medeltiden börjar med ett slags förkapitel vid namn "Världen i omvandling" där en bakgrund till medeltidens framväxt ges. Därefter fokuserar man på medeltidens Europa, med rubrik "Medeltiden". Den arabiska folkvandringen och spridandet av Islam dyker upp i samband med romarrikets fall.

Genom sin religion förenades de i en muslims främsta uppgift: att sprida islam. Dess olika befolkningsgrupper såg ofta araberna som befriare, greps av det religiösa budskapet och anslöt sig till erövrarna. (s 38)

Det står ytterligare att araberna fick en rad olika influenser ifrån den grekiska, persiska, romerska, indiska och kinesiska kulturen. Dessa utvecklades och under medeltiden blev araberna ledande inom medicin, vetenskap, och matematik bl.a. Den kinesiska kulturen beskrivs i kortare omfång än den arabiska. Man jämför den kinesiska kulturen med den karolingiska.

I materiellt och kulturellt avseende rådde stora skillnader dem emellan. Det karolingiska väldet ter sig som ett efterblivet jordbrukarsamhälle jämfört med de övriga, och då särskilt i jämförelse med Kina. (s 38-39)

Korstågen beskrivs i samband med Västeuropas expansion och viljan att sprida kristendomen.

På 1000-talet började kyrkans män i Västeuropa tala om de kristnas plikt att föra ett heligt krig, att företa korståg mot de 'otrogna', dvs dem som bekände till islam. (s 63)

Ett helt stycke lämnas åt den islamiska världen, man förklarar vilka kaliferna var, och nämner även motsättningarna mellan sunniterna och shiiterna. Man ger en bakgrund till hur den muslimska världen såg ut precis innan korstågen började, och varför det inte blev så svårt att angripa denna kultur. Vidare tar boken upp mongolernas angrepp mot det arabiska väldet samt återväxten av det persiska riket som under 1300- 1400-talen utvecklades till en politisk, ekonomisk och kulturell stormakt. Speciellt inom litteratur, konst och arkitektur blev de framstående och "blev av största betydelse för kulturutvecklingen i Indien och har haft återverkningar i Västeuropa långt fram i modern tid." (s 64) Avsnittet därefter fokuserar på Sydostasien, och Afrika som under några århundraden upplever en materiell och kulturell blomstring. Det ges en ganska gedigen beskrivning på de olika kulturerna, alltifrån religionsutövande, till poesi och konst. Den afrikanska kulturen beskrivs utifrån deras

naturliga tillgångar som vissa stater, däribland Ghana, hade under 900- fram till 1200-talen. Det står väldigt sparsamt om olika stammar och deras kulturer. En hel del influenser ifrån arabkulturen tycks ha nått de afrikanska inlandsstaterna samt ostkusten.

Tidigmodern tid

Upptäcktsfärderna beskrivs övergripande, där man väljer att beskriva erövringen av Sydamerika i större omfattning. I sista stycket om Spanjorernas erövring av Sydamerika skriver man att många koloniserade kulturer adopterade sina erövrares värderingar, normer och tänkande.

Så är Spanskamerika ett exempel av många i historien på hur ett folk till ett erövat område kan överföra sitt språk, sin religion, sitt samhällsskick och sin teknik. (s 106)

Man skriver också frågor i texten som man inte svarar på, till exempel:

Skulle indianerna göras till slavar? Skulle de berövas sin egendom? Skulle de betraktas som den spanska kronans undersåtar och få samma rättigheter som spanjorerna själva? (s 105)

Det osmanska riket tas upp i samband med 1500-talets genomvälvande förändring, i synnerhet i Europa. Man börjar med att ta upp de typiska europeiska storstaterna innan man går in på Turkiet, Polen och Ryssland. Turkarna beskrivs som ett tolerant folk:

Religionen var också en drivkraft till erövring. Men turkarna tvang inte människor som bekände sig till en annan tro att övergå till islam. Judar och kristna fick betala en jordskatt men tilläts utöva sin religion. Den grekisk-ortodoxa kyrkan kunde tryggt leva vidare. I gengäld predikade den att man borde lyda sina turkiska herrar. (s 137)

Skildringen av triangelhandeln eller *interkontinental handel*, som man kallar fenomenet här, sker ur ett handelsekonomiskt perspektiv. Man betonar att den inte var avgörande för de asiatiska ländernas utveckling: "All denna europeiska aktivitet är emellertid utan betydelse för de asiatiska ländernas egen utveckling. Den sker efter förutsättningar de själva skapat." (s 196) I samband med detta får några asiatiska länder en närmare presentation ur ett kulturellt, politiskt och ekonomiskt perspektiv; Kina, Japan och Indien.

Man skriver också att slavhandeln drevs av många, inte bara de europeiska stormaktsländerna, utan även Asien och Afrika. Ett stycke tar upp slavhandelns följder för Afrika, mest hur de afrikanska kungarna och stamhövdingar gjorde ett byte med européerna genom att fånga in och sälja slavar. Kina och Japan får lika stort utrymme där man beskriver hur deras samhällen utvecklades, i många fall utifrån vilka härskare som tog över dessa kulturer. Indien beskrivs som ett välde som blomstrar ekonomiskt, socialt och kulturellt under denna tid. Detta tack vare deras härskare, Akbar, som lyckades skapa en balans mellan hinduiskt och muslimskt i det administrativa toppskiktet. Om kolonisatörerna skriver man bland annat:

Kolonisterna tyckte att de kom till ett jungfruligt land, ett land orört av människan. Den uppfattningen har också länge dominerat forskningen. Emellertid är den en felsyn. Landet var befolkat, det var odlat av indianerna. (...) Detta ekologiska system krävde stora områden för att fungera. De kunde förefalla "jungfruliga" för en kolonist med helt andra odlings- och bosättningsvanor, men i själva verket var systemet en förutsättning för den livsform indianerna skapat. (s 198)

Imperialismen närmar man sig genom att ge förklaringar till dess uppkomst och vilka dess drivkrafter kunde tänkas vara. Olika teorier, däribland Lenins och Hobsons tankar nämns. De motiv som man här utgår ifrån när man talar om imperialismen innefattar politiska, ekonomiska och ideella (den vite mannens börda):

Många var besjälade av en djup känsla av ansvar och verklig humanism. De arbetade på att få slut på slaveriet, att lyfta upp kvinnornas ur deras förnedrande ställning, att avlägsna de mest skrämmande exemplen på vidskepelse och häxkonster. (s 332)

Den bild som läsaren inges av imperialismen är att den var grym och hänsynslös mot de folkgrupper och områden man tog över. Bilder på opium-missbrukare i Kina, bild på avhuggna händer i Kongo etc. undertrycker den misär och elände den icke-västerländska världen fick utstå. Man får se båda sidor, inte bara de rasistiska och exploaterande effekterna, utan också de kristna missionärernas bidrag i uppbyggnaden av undervisning och sjukvård.

Modern och Postmodern tid

Bakgrunden till kalla kriget framträder i samband med USA och Sovjetunionens oskiljaktigheter. Samtliga krig och konflikter som sker i Korea, Vietnam och Cuba hamnar i dessa två stormakters intresse. Man nämner att 140 000 amerikaner miste livet i kriget i citatet: ”i Koreakriget övergick det kalla kriget för en tid i ett hett. Det kostade ca 2 miljoner liv, därav mer än 140 000 amerikaners”. (s 444) Liksom Koreakriget, beskrivs Cubakrisen med utgångspunkt från USA och Sovjet. Vietnamkriget förklaras först åttio sidor längre fram, och beskrivs på följande sätt:

Kriget i Vietnam var USA: s längsta och mest förlustbringande. Det kostade mer än 146 miljarder dollar och 56 000 amerikaners liv. Totalt beräknas ca 2 miljoner människor ha mist livet genom krigshandlingarna. (s 528)

Kriget mellan Irak och Iran presenteras i samband med att Saddam Hussein tar över makten 1979, samtidigt som shahregimen i Iran störtas. Angreppet mot Kuwait beskrivs bland annat utifrån Iraks vägran att betala tillbaka det lån man tagit av Kuwait under kriget mot Iran. Dessutom hävdade Saddam att landet var en del av Irak. FN: s säkerhetsråd fördömde kriget. Läroboken beskriver hur USA och dess allierade noga bevakade området:

Tydligen är det ett stormaktsintresse av första ordningen att hindra Saddam från att lägga sig till med Kuwaits olja. Att låta honom få tillgång till den skulle rubba hela maktbalansen i Mellersta Östern. (s 513)

Irans shah, Mohammad Reza, framstår som en man ”besatt av viljan att med hjälp av Irans oljeinkomster utveckla landet till en modern stormakt” (s 513). Han lyckas modernisera landet med hjälp av USA, men lyckades samtidigt hålla goda förbindelser med Sovjetunionen. Den mörkare sidan framstår också; shahens auktoritära styre och hänsynslösa hemlig polis som i slutet av 1970-talet mötte motstånd och innebar slutet för shahen som tvingas fly landet, 1979. Fokus ligger på hur Irak togs över av diktatorn Saddam Hussein och hur Iran blev en islamisk republik, en teokrati, där makten låg hos det shiamuslimska prästerskapet, och det står inget om själva kriget mellan Iran och Irak. När det gäller Kina och Japan ställs dessa emot varandra som Yin och Yang. Kina, som styrs i kommunistisk anda och Japan som lyckas att med hjälp av USA gå från militär stormakt till ekonomisk världsmakt.

Analys

Det är en imponerande bild av olika kulturer man faktiskt får i dessa två volymer, med människan i centrum. Presentationen är på sina ställen allsidig och de arabiska, kinesiska, indiska och japanska kulturerna får alla stort utrymme. De afrikanska, latinamerikanska och ottomanska kulturerna förklaras inte i samma utsträckning, men ett försök görs att undvika stereotypifiering. Olika inslag i deras respektive kultur ges, bland annat att turkarna var ett tolerant folk, och att många afrikanska kulturer blomstrade inom en rad olika områden under

senmedeltiden. Vidare är man noga med att undvika stötande och värdeladdade ord. Användandet av ordet negrer förekommer inte, utan de benämns som färgade folk, det afrikanska folket, afrikaner eller de svarta. Västvärlden, eller västerlandet, nämns ensamt, aldrig *vi i västvärlden*. Detta tyder på medvetenhet om språkets makt. Boken tenderar att inta en så neutral språklig ställning som möjligt. Begrepp och uttryck som kan vara främmande för läsaren förklaras alltid närmare. I böckerna nämner man många härskare, tyranner, sultaner och kejsare från andra kulturer och välden än bara den västerländska, vilket bidrar till att man får en gedigen och bred bild om andra områdens styrelseskick, härskartekniker och kulturer. Andra religioner än kristendomen belyses ambitiöst. Islam som en ursprungsreligion framställs inte som en våldsam religion, utan som tolerant mot andra religioner.

Slavhandeln förklaras inte enbart ur eurocentriskt perspektiv, utan man nämner hur man i Arabien, Asien och även i Afrika behandlade slavar och till vilka syften man utnyttjade dem. Man försöker inkludera hela världen när man beskriver historien, och det ser man bland annat när man skriver om antiken och medeltiden. I avsnittet om hellenismen blir illustrationen en aning selektiv, och man utvecklar inte teorin om att det endast var grekerna som utövade denna blandkultur. Imperialismen ses utifrån ett världsligt perspektiv; det eurocentriska perspektivet lämnar utrymme för annat tänkande och man får en allsidig presentation. Texten lämnar utrymme för tolkning och kritiskt tänkande, och i exempelvis avsnittet om spanjorernas erövring av Sydamerika är texten problematiserande då man ställer öppna frågor till texten.

Den moderna tiden bevitnar fler kända aktörer som bidrar till omvälvningar runtom i världen. Ideologierna får större utrymme, i synnerhet hur de fördelas och utvecklas i västvärlden kontra de övriga. Den moderna historien tenderar dock att falla i det eurocentriska facket. När man talar om kalla kriget och de krig och konflikter som uppstod, blir bilden selektiv. Man skriver att 140 000 amerikaner dog, och inte hur många koreanska liv som föll offer i kriget. De koreanska medborgarna osynliggörs, och det är främst fråga om hur USA och Sovjet undvek en direkt konfrontation genom att utnyttja ett annat land. Samma sak bevitnas i Vietnamkriget. Bilden av Sovjet framträder i sämre dager än USA under kalla kriget, vilket man kunde utläsa i utdraget tidigare. Sovjets inre maktkamp var instabil, till skillnad ifrån USA och dess regering. Vidare till mellanöstern och kriget mellan Iran och Irak som lämnas därhän. Arabvärlden verkar domineras av kris och motsättningar, mellan och inom staterna. Således blir bilden av mellanöstern snäv, läsaren blir enbart medveten om konflikter mellan arabländerna. Irak och Iran framstår som länder i disharmoni där texten inte lämnar mycket utrymme för egen tolkning, det blir tydligt att det västerländska perspektivet får överhanden. Att man inte nämner kriget mellan dessa länder kan förklaras med att boken skrevs under eller strax efter kriget mellan dessa länder och att man inte hade alla facit i hand.

Människan genom tiderna (1997)

Författarna till boken är Torbjörn Norman, Karin Skrutkowska och Lars Berglund. Läroboken utgår från människan i historien vilket är tydligt; dels antyds det redan i valet av titel: *Människan genom tiderna* och dels märks det i texterna. Jämfört med *Alla tiders historia* så intresserar man sig i betydligt större utsträckning för social och kulturell historia. Citatet, som är taget från förordet, gör klart för läsaren vems historia som framförallt ska belysas: "Vi har valt att koncentrera oss på vår egen kulturkrets, Europa, för att med den som utgångspunkt göra utblickar i världen." (s 3)

Tidiga högkulturer och antiken

I ett inledande stycke berättas hur de första kulturerna uppstod kring floderna: Nilen, Eufrat och Tigris, Indus samt Huang He i Kina. Men en närmare redogörelse görs endast av det egyptiska riket. Å andra sidan ägnas fyra sidor åt att beskriva kulturen. Enbart Grekland och Rom tas upp under antiken. Inte som i den tidigare boken av samma författare, där man ingående skildrar såväl Kinas som Indiens tidiga historia. Den hellenistiska kulturen beskrivs som en blandning av grekisk och orientalisk kultur. Man framställer de försök Alexander gjorde för att få den persiska och grekiska kulturen att smälta samman; t ex massbröllopet i Susa där tusentals makedonier gifte sig med persiska kvinnor. Det är framförallt det grekiska inflytandet som betonas och man beskriver detaljerat hur den grekiska kulturen påverkade den orientaliska. Det nämns däremot ingenting om arvet från de kulturer man räknar som orientaliska fast att man säger att grekerna tog intryck av dem.

Medeltiden

Det arabiska välde som börjar växa fram ägnas en egen del av kapitlet, ”det islamska världsväldet”. (s 54-56) På tre sidor beskriver man ingående och fylligt den islamiska kulturen och islams betydelse. Texten anknyter till teorier inom forskningen och avfärdar gammal forskning: ”Erövringskrigen började som rövartåg. Viljan att sprida islam, som äldre historieskrivning framhäver som en viktig drivkraft var av underordnad betydelse.” (s 54)

Materiella vinster anges som motiv för expansion. Religionen islam utmålas inte som våldsam, tvärtom poängterar man att muslimerna var ett öppet folk som inte alls var intresserade av att tvinga på underkuvade folk sin religion. I ett speciellt avsnitt om den arabiska kulturen framställs hur araberna var öppna för influenser från andra kulturer. Det var araberna som tog över arvet från antiken, via Bysans, och från 800-talet studerades den grekiska filosofin och vetenskapen flitigt. Araberna skildras som ett öppet folk som gärna tar intryck av andra kulturer. Från Indien fick man matematikkunskaper och från Kina hämtade man praktisk kunskap, t ex om papperstillverkning. Men man betonar även att araberna var nyskapande på flera områden såsom medicin, matematik, geografi och historia. Istället för att utmåla araberna som en grupp som stod i ständig konflikt med européerna beskriver man den arabiska kulturens positiva inflytande på Europa:

Medan Europa under århundraden var ett jordbrukssamhälle med naturhushållning, blomstrade stadsnäringar och penninghushållning inom islams område. (...) I Spanien var den intellektuella livaktigheten särskilt stor. I staden *Toledo* möttes islamiska, judiska och kristna lärde till studier och samtal. Här började man översätta Aristoteles från arabiska till latin kring 1100. Så lades grunden till Europas intellektuella blomstring under högmedeltiden. (s 56)

När det gäller korstågen ges under rubriken ”Politisk och religiös expansion” en bakgrund till dessa. Man tar upp flera olika orsaker till varför de inleddes, t ex ekonomisk uppsving i Västeuropa och påvens uppmaning under kyrkomötet 1095 att föra krig mot ”de otrogna” (s 69) och befria Jerusalem. Man diskuterar betydelsen av korstågen för Europa, men nämner inget om vad de betydde i den muslimska världen.

Tidigmodern tid

Då vi kommer fram till européernas ankomst till Amerika och Asien skildras detta i kapitlet ”De geografiska upptäckterna” (s 93-98). Två av indiankulturerna i Sydamerika får en närmare beskrivning: Aztekriket och Inkariket. Vi får veta vilka områden de kontrollerade innan spanjorerna kom dit och man nämner också vid namn några mäktiga hövdingar. Aztekernas syn på och upplevelser av spanjorerna får mycket utrymme och det bidrar till att läsaren får en bild av hur spanjorerna tedde sig i deras ögon. Man beskriver att de chockades av spanjorernas vita hud, hästar, skägg och klädsel och att de i och med detta drog slutsatsen

att de måste vara några slags övernaturliga väsen. Bilder och bildtexter hjälper till i beskrivningen av indianerna. En bild visar en shaman från inkariket och bildtexten beskriver shamanens roll i inkakulturen. I en brödtext levandegörs en av inkahärskarna, Atahualpa.

Boken tar dessutom upp situationen för indianerna i Nord-Amerika. Här beskrivs den engelska kolonisationens konsekvenser för ursprungsbefolkningen. Man nämner två olika grupper av indianer: *algonkiner* och *irokeser* som levde i området. Man betonar att de hade utvecklat ett ekologiskt system som var beroende av stora jordområden. Jordbruket drevs intensivt på små områden, och när jorden var utsugen flyttade man vidare och marken fick ligga i träda.

Detta ekologiska system krävde stora områden för att kunna fungera. Systemet var en förutsättning för den livsform indianerna skapat. (...) Indianfolken levde i små samhällen, och vart och ett hade sin sociala och politiska organisation. (...) Genom den europeiska kolonisationen förlorade indianerna inte bara sitt land. De miste grunden för den livsform som de utvecklat under århundraden. (s 172)

Det ottomanska väldet ägnas två sidor. Till största delen handlar texten om hur det turkiska väldet var organiserat och vilka områden som kontrollerades. Sultanen, härskarklassen och den ”beskyddade hopen” beskrivs. Vi får inte veta någonting om vetenskap eller konst i det osmanska samhället. Däremot framhävs det att osmanerna visade tolerans mot oliktankande och att den grekisk-ortodoxa kyrkan kunde fortsätta att utvecklas även under turkarnas styre.

Triangelhandeln behandlas under kapitlet ”Upplysning och revolution”. (s 160) Den ekonomiska aspekten betonas, det är systemet som beskrivs. Inget utrymme lämnas för att beskriva vilken effekt det fick för Afrika och Amerika, utan enbart att handeln gav stora vinster åt köpmän, plantageägare och slavhandlare. Slavhandeln från Afrika problematiseras inte, detta kommer upp till behandling först i och med att man tar upp imperialismen.

Ett helt kapitel ägnas åt imperialismen och dess konsekvenser i olika delar av världen. Man nämner att det fanns kungadömen i Afrika som skötte slavhandeln med Europa, men vi får inte veta något om folket och dess kultur. Däremot försöker man att lyfta fram hur européerna lurade de lokala hövdingarna att lämna ifrån sig land genom att be dem sätta ett kryss på ett kontrakt där det stod att européerna tog området under ”beskydd”. I siffror nämns också hur många slavar man räknar med som exporterades från Afrika, ca 10 miljoner. (Man hänvisar till forskning). Man beskriver ”kapplöpningen i Afrika” (s 237) och hur de europeiska staterna roffade åt sig. Egypten och Sydafrika ges egna, längre beskrivningar. Det handlar inte så mycket om vad som fanns i området tidigare, utan hur Europa tog makten. I Sydafrika beskriver man bakgrunden till den apartheidpolitik som längre fram kom att känneteckna landet. Man diskuterar även gränsdragningarna i Afrika och dess konsekvenser i modern tid.

När det gäller Indien, beskriver man Englands exploatering av landet. Texten utmynnar i en intresseväckande och problematiserande diskussion kring konsekvenserna av Englands kontroll över Indien. Engelska forskare hävdar de positiva effekterna av kolonialstyret (utbyggnaden av sjukvård, järnvägar med mera) medan indiska forskare pekar på de negativa följderna; inhemska hantverksindustrin slogs ut vilket ledde till allt fler tvingade försörja sig som jordbrukare. Konsekvensen blev att livsmedelsproduktionen inte kunde hålla jämna steg med den kraftiga folkökning den förbättrade sjukvården bidrog till.

Om Kina skriver man att kineserna inte ville ha något att göra med européerna eftersom de ansåg dem vara barbarer. Man skriver ytterst lite om Kina och kinesisk kultur. Konfucius, den inflytelserika kinesiska filosofen, beskrivs kortfattat i en brödtext.

I avsnittet behandlas därefter Japans utveckling från feodalstat till industristat. Landets historia behandlas från och med 800-talet fram till cirka 1900. I jämförelse med europeisk

historia är framställningen naturligtvis ytterst kortfattad, men landet ägnas i alla fall eget utrymme. Samurajerna beskrivs i en brödtext. På två ställen i texten beskriver man japanerna som ett aggressivt och offervilligt folk vilket man menar får konsekvenser i världskriget.

Lydnad, lojalitet mot överordnade och självbehärskning har betytt mycket för det ekonomiska undret i Japan – men dessvärre också för den japanska aggressionen under Andra världskriget. (s 242)

Slutligen tar man kortfattat upp situationen för de latinamerikanska länderna efter 1830, framför allt är det deras ekonomiska situation som diskuteras och det faktum att de utvecklades till så kallade monokulturer, det vill säga att produktionen var inriktad på en eller ett par varor.

Modern och postmodern tid

Churchills varnande tal för den ryska expansionen inleder beskrivningen av kalla kriget. ”En järnridå har sänkts över Europas kontinent...”. (s 292) Man fortsätter därefter med att beskriva vad USA gjorde för att hindra kommunistisk expansion; Trumandoktrinen och Marshallhjälp. De negativa aspekterna i de kommunistiska staterna beskrivs tydligt. Men man nämner även jakten på kommunister inom det amerikanska samhället, även om man inte får någon bild av vad detta fick för konsekvenser för vanliga människor

Då Truman efterträddes som president av general *Dwight D. Eisenhower* (1953-61) blev attityden mot Sovjetunionen aggressivare. Det uppstod en ”korstågsstämning” i USA mot kommunismen, som kom att prägla även inrikespolitiken. (s 294)

Koreakriget beskrivs som ett krig mellan demokrati – kommunism. Korea beskrivs enbart som en bricka i spelet mellan de båda blocken. Vi får inte veta något om krigets konsekvenser för den koreanska befolkningen.

Även Vietnam beskrivs som en bricka i spelet mellan USA och kommunismen. Man framställer hur USA tar till allt aggressivare vapen när man inte lyckas vinna över Nordvietnam. Man nämner också att kriget krävde över två miljoner människors liv och att protesterna mot kriget ledde till att USA var tvungna att dra sig ur. Den sydvietnamesiska regeringen kallas för ”oduglig” (s 337).

Efter kalla krigets slut presenterar boken utvecklingen i USA, där bland annat afroamerikanernas kamp för jämlikhet lyfts fram. Därefter följer avsnitt om Sovjetunionen och dess satellitstater. Även tiden efter unionens fall beskrivs, ända fram till dagens president: Vladimir Putin. Det beskrivs att han markerat sin inrikespolitiska linje genom att ge viktiga poster åt vänner från säkerhetstjänsten samt att han skärpt kontrollen av mediernas granskning.

I alla tre avsnitten är upplägget detsamma, först presenteras ekonomisk och social utveckling, därefter går man in på den politiska utvecklingen. Längre fram går man in på de forna koloniernas frigörelse, där Indien, Afrika, Sydostasien, Mellanöstern, Kina, Japan och Latinamerika alla ägnas eget utrymme. Innan man går in på att beskriva dem problematiserar man begreppen ”tredje världen” och ”utvecklingsländer” samt definierar vilka som räknas till dessa.

I beskrivningen av Indien finns det en sak man reagerar på, boken tar tydligt ställning för hur landet bör utvecklas i framtiden: ”... nu krävs en reform av hela det ekonomiska livet, förbättrade relationer till Pakistan, skrotning av kärnvapen och avskrivning av planerna på upprustning.” (s 336)

I bilden av Mellanöstern framträder framförallt konflikten mellan Israel och de närliggande arabstaterna, med tyngdpunkt på landets problematiska förhållande till Palestina. Även Egypten och Iran får eget utrymme i avsnittet, däremot nämns inte Irak en enda gång.

Följaktligen har man uteslutit konflikten Iran-Irak, samt Kuwaitkriget. Irans arv från det persiska riket betonas och man går igenom några hållpunkter i landets historia från den moderna statens tillkomst på 1920-talet fram till 1989. Man framhåller den modernisering som landet genomgick fram till 1979 då ayatollah Khomeini genomförde den iranska revolutionen. Efter hans övertagande beskrivs hur det iranska samhället dominerats av islam och dess lagar, sharia¹. Som ett negativt exempel tar man upp att kvinnors ställning försämrats och att de återigen tvingats in i traditionella roller.

På bokens allra sista sida har man efter den senaste tryckningen (2003) lagt till ett inlägg om händelserna efter den 11:e september. Det är framförallt USA:s roll i världspolitiken som diskuteras:

Terrorangreppet på USA och dess gensvar markerar ett omskifte i historien. USA befäster sin ställning som ensam stormakt och handlar i medvetande härom. Medhjälpare i kriget premieras: Storbritannien och Polen får vara med i arbetet på att göra Irak till en demokratisk stat. FN skjuts åt sidan och tänks endast få humanitära uppgifter. EU får inte vara med alls trots propåer från ett ångerfullt Frankrike. De väldiga folkliga demonstrationerna mot kriget negligeras helt. USA bereder sig att gå vidare. Stora uppgifter väntar i Mellanöstern. Terrorismen måste lokaliseras och avväpnas. Kärnvapenstaten Nordkorea måste pacificeras etc. (s 356)

Analys

Jämfört med sin föregångare *Människan i historien* (1990) är den här boken kraftigt reducerad. Sidantalet har nästintill halverats. Den förra läroboken var dessutom uppdelad i två delar, en som beskrev historien fram till 1800-talet och en som koncentrerade sig på tiden därefter. Därför har man tvingats skära ner kraftigt på urvalet. Kanske är det därför man med enfaset poängterar att det är den europeiska historien man framförallt koncentrerar sig på. Ett selektivt urval görs i och med att Egypten är den enda högkulturen som får en närmare beskrivning. Å andra sidan gör detta att man kan gå ganska djupt in och verkligen ge en bra bild av samhället istället för att kortfattat beskriva fyra stycken. Detta verkar vara motivet till urvalet. Även om hellenismen beskrivs som en sammansmältning av två kulturer, så är det bara en som lyfts fram – den grekiska. Detta leder till en starkt selektiv bild av hellenismen, och enbart den grekiska kulturen ges utrymme.

Avsnittet som beskriver den arabiska kulturen är problematiserande, dels för att den beskriver den arabiska kulturen på dess egna villkor och dels för att den vänder sig till läsaren med frågor, som exempel "varför var araberna så framgångsrika?". (s 54). Man beskriver därefter flera orsaker till varför den arabiska expansionen var så lyckosam och avfärdar den gamla teorin om att man med svärdet skulle sprida islam. Detta bidrar till att bilden av muslimerna och religionen islam blir mindre stereotypisk. Mötet mellan européer och araber beskrivs inte enbart i form av konflikter, tvärtom betonar man den arabiska världens positiva inverkan på Europa. Mötet blir alltså mer harmoniskt. Texten tar inte ställning utan är neutral och utan inslag av störande förenklingar av det kulturella.

I beskrivningen av korstågen är man inte lika mån om att lyfta fram det muslimska perspektivet. Konflikten ses enbart ur ett europeiskt och kristet perspektiv där det inte framkommer någonting om korstågens påverkan på det muslimska samhället.

Genom att man ger plats åt och beskriva två olika indiankulturer, aztekernas och inkaindianernas i Sydamerika, vidgar man begreppet och indianerna behandlas mindre stereotypiskt än i andra läroböcker som ingår i undersökningen. Fortfarande skildras de dock endast i mötet med européer, och maya-indianerna nämns knappt alls. Även om man har med en kort historisk förklaring till rikena, så är de med i läroboken i och med mötet med

¹ Sharia är en lagsamling som grundar sig på islams heliga skrift, Koranen.
<http://sv.wikipedia.org/wiki/Sharia>

spanjorerna. Det är uppenbart att man försöker fokusera på vilken katastrof mötet med européerna utgjorde för indianerna. Genom texten får läsaren empati med indianerna som framställs som offer. En positiv detalj är att man även ger plats åt indianerna i Nordamerika. Istället för att avfärda deras kultur som underlägsen den europeiska, så försöker man beskriva den på dess egna villkor.

Det osmanska riket beskrivs på två sidor, vilket är betydligt mer plats än det får i andra läroböcker i undersökningen, där det ofta nämns enbart i samband med konflikter med europeiska stater. Man får en bild av hur samhället var organiserat även om man inte får ta del av vetenskap, kultur eller hur vanliga människor levde.

Triangelhandeln återges endast ur ett ekonomiskt perspektiv. Dess konsekvenser för de inblandade länderna lämnas därhän.

Kapitlet om imperialismen är uppbyggt på så vis att man försöker beskriva imperialismens effekter på flera olika stater och områden, samtidigt som man passar på att ge en historisk bakgrund till vissa kulturer (snarare stater vid denna tid) t ex Japan. Texterna problematiserar och försöker visa på att det som hänt i historien har effekter långt fram i tiden t ex Afrikas delning. I vissa fall leder det här till en stereotyp beskrivning; som av japanerna som ett aggressivt och offervilligt folk. I behandlingen av ländernas historia tar man enbart upp de allra största historiska dragen, det finns inget utrymme för några fördjupande analyser av kultur och samhälle. I fallet Latinamerika blir beskrivning ofta gällande för hela kontinenten med alla dess länder, likadant sker med Sydostasien. Bara i vissa händelser nämner man de enskilda länderna. Detta leder till att de osynliggörs och att beskrivningarna blir mycket generella.

I bokens behandling av kalla kriget är det svårt att se några ställningstaganden, detta överlämnar man åt läsaren. De länder och kulturer som nämns behandlas utifrån sin roll i konflikten. Således tar man upp Korea, Vietnam och Cuba. Men man får ingen närmare inblick i deras kultur, utan de framstår framförallt som brickor i spelet mellan supermakterna USA och Sovjetunionen. Beskrivningen av den sydvietnamesiska regeringen som "oduglig" är något som man förvånas över, eftersom man inte ger någon förklaring till denna värdering.

I beskrivningen av världen efter kalla kriget tenderar läroboken att bli mer analyserande och eventuellt aningen mer värderande i sin framställning av olika nationer. Kanske för att det är svårare att inta en neutral ställning till det som sker i ens samtid, även om man är läroboksförfattare. Det är subtilt, men mellan raderna kan man läsa ut kritik mot Rysslands president Vladimir Putin, som beskrivs som en som alltmer återgår till maktfullkomliga metoder. I avsnittet om Indien ger man sig till och med på att förklara hur landet bör skötas i framtiden. När det gäller det sista avsnittet i boken (som behandlar den 11:e september) kan det enligt oss tolkas på två olika sätt. Man kan tolka det som att det är författarens åsikter; i sådana fall blir formuleringar som t ex "Nordkorea måste pacificeras" (se sidan 24 denna uppsats) helt förkastliga. Vi lutar dock mer åt tolkningen att författaren försökt ge ord åt USA:s program för framtiden, och att det inte är hans/hennes personliga åsikter.

Som slutord måste man ändå ge en eloge till läroboken *Människan genom tiderna*, boken är den enda (tillsammans med sin föregångare) i undersökningen som i sitt förord öppet medger sin eurocentrism. Samtidigt är det den bok som koncentrerar sig allra mest på att förklara och beskriva utomeuropeisk historia. Man försöker dessutom göra det på ett värderingsfritt och problematiserande sätt, där man ofta relaterar till moderna forskningsteorier och gör jämförelser med gamla föreställningar för att sudda ut fördomar.

Epos (2000)

Läroboken Epos är skriven av författarna Robert Sandberg, Per-Arne Karlsson, Karl Molin samt Ann-Sofie Ohlander. Boken inleds med att referera till läroplanen och den stora uppgift den förmedlar. Man säger vidare att Epos är författarnas svar på denna uppgift. I förordet till boken kan man läsa följande:

Vi har försökt att undvika att ta upp sådant som vi inte haft möjlighet att förklara ordentligt och göra begripligt, såsom en del politiska händelser, konsthistoriska epoker, eller tidiga utomeuropeiska kulturer med egna rytmer och sammanhang. För det mesta är det Europa som står i centrum för vår framställning. Det betyder inte att vi tycker att det bara är Europas historia som är viktig. Vi betonar också Norden och försöker hela tiden sätta in Sverige i ett nordiskt sammanhang. (ur förord)

Läroboken nämner ingenting om det globala perspektivet, utan trycker på framställningen av Europa och Norden.

Tidiga högkulturer och antiken

De tidiga högkulturerna har man uteslutit helt och hållet, förmodligen eftersom man ansett att de varit allt för svåra att förklara utifrån sina ”egna rytmer och sammanhang” (se förord). Här får eleverna bilden att människans historia börjar i antikens Grekland. Motiv till varför den grekiska (och romerska) kulturen är så viktigt att studera ger man i följande mening,

I antikens Grekland och Rom hittar vi många av den europeiska kulturens rötter. Där uppstår den västerländska filosofin och vetenskapen, därifrån har vi fått stora delar av vårt europeiska språk, och där utvecklades kristendomen. (s 1)

Genom att berätta den gamla myten om prinsessan Europa och tjuren, försöker man att lyfta fram det feniciska inflytandet på den grekiska kulturen. Efter denna påminnelse om inflytandet från fenicierna för vi inte veta något mer om dem, och inget om den kultur som grekerna övertog från dem. I stället övergår man till att in i detalj beskriva det grekiska samhället. Den här boken är den enda i undersökningen som tar upp homosexualitet och prostitution. Den beskriver också mycket ingående hur mäns och kvinnors världar skilde sig åt.

Det är tydligt vilket perspektiv man tar i när det gäller Perserriket. Om detta jätterike får vi inte veta någonting förrän det hotar de grekiska staterna, följande mening bygger upp en känsla av perserriket som något främmande och hotfullt:

Från slutet av 500-talet utsattes de grekiska staterna för ett allvarligt hot. Det kom från det persiska riket, som vid 500-talets mitt på kort tid blivit jätteimperium som sträckte sig från Afghanistan till Egypten och Mindre Asien. (s 11)

Om Alexander och hellenismen står det inte så mycket. Bilden av Alexander är överdrivet positiv och icke-problematiserande. Det står bland annat att han hyllades som en hjälte i Egypten, men ingenting om hur övriga delar av det persiska riket uppfattade honom. Och man får inte veta någonting om hans strävan att smälta samman den grekiska och persiska kulturen. Under rubriken ”den hellenistiska kulturen” (s 12) är det återigen enbart det grekiska inflytandet på det forna perserriket som betonas.

Medeltiden

Först i och med att den arabiska kulturen uppstår på 600-talet får man i boken möta en utomeuropeisk kultur, den arabisk-islamiska. Den beskrivs som den nya högkulturen, som kom att föra arvet från Grekland och Rom vidare. Den arabiska expansionen skildras på följande sätt:

Efter Mohammeds död tog köpmännen i Mecka över ledningen. Profetens svärfar valdes till *kalif*, "ställföreträdare". Han fortsatte det krig Mohammed påbörjat och vände sig nu mot världen utanför Arabien. Sådana plundringståg hade beduinerna gjort många gånger förut. Den här gången drevs angriparna dessutom av plikten att föra ett heligt krig mot dem som inte trodde på Mohammed. (...) Hur kunde araberna segra så lätt? Den religiösa hängivenheten och löftet om paradiset för dem som stupade gjorde dem offervilliga, liksom de lockande rikedomarna. (s 34)

Här betonas alltså religionen som ett motiv för expansionen, men även att araberna var intresserade av materiella vinster. Därefter beskriver man delningen inom islam mellan shiiter och sunni. Under rubriken "Ett patriarkalt samhälle" tar man upp kvinnornas plats i det muslimska samhället. Samhället beskrivs som extremt patriarkaliskt.

Epos tar inte upp någonting om korstågen, varken ur ett kristet eller muslimskt perspektiv. Genomgående för skildringen av medeltiden är att andra kulturer enbart skildras då de hotar Europa, t ex Mongolväldet, och då fokuserar man inte på de kulturella betingelserna utan på konflikter. Europa står i centrum och får nästan allt utrymme.

Tidigmodern tid

Redan de första raderna får en att förstå vems perspektiv man utgår ifrån, "Under 1400- och 1500-talen förändrades européernas världsbild. Europeiska sjöfarare gav sig ut på de stora haven och nådde områden de inte känt till tidigare." (s 67) Man berättar hur Vasco da Gama lyckades ta sig till Indien och den viktiga handelsstaden Calicut, men inget om hur den indiska kulturen såg ut vid tidpunkten. Därefter övergår man till att berätta om Christoffer Columbus. Spanjorernas möte med indianerna beskriver man på följande sätt, "På de Västindiska öarna träffade spanjorerna på folk som fortfarande levde på stenåldersstadiet. Indianerna hade inget att sätta emot när européerna lade beslag på deras land." (s 68)

När man kommer fram till beskrivningen av Aztekerna och Inkaindianerna fortsätter man att fokusera på svagheter i de indianska samhällena:

Västindianerna var enkla att besegra för spanjorerna. Men alla amerikanska samhällen var inte likadana som de på öarna. På fastlandet fanns flera högtstående kulturer och välorganiserade riken, De viktigaste av dem var *Aztekriket* i Mexiko och *Inkariket* med centrum i Peru. Men indianerna kände inte till järnet utan hade bara redskap av järn och trä. De använde inte hjulet, och de hade inte några stora husdjur att rida på eller använda som dragdjur. Inkafolket hade dessutom inte heller någon skrift. Inget av storrikerna kunde stå emot spanjorernas skjutvapen, rustningar och hästar. (s 69)

Man är mån om att de negativa konsekvenserna av spanjorernas ankomst till Sydamerika ska framträda, och indianstammarnas minskning uttrycks i siffror för att förtydliga.

Det osmanska riket kommer in i framställningen när man beskriver det östromerska rikets fall och hur osmanerna tog över i mellanöstern och blev det ledande folket. Nästa gång det osmanska riket nämns är i samband med att man beskriver stora de världsrikena (på en halv sida).

Århundradena kring 1500 skapades en rad stora stater på olika håll i världen. Flera av dessa stora riken byggdes upp på kort tid med hjälp av de nya skjutvapnen. Osmanska riket är ett exempel, och ytterligare andra hittar vi i Kina, Indien och Japan. Men det var bara européerna

som befogade över stora krigsmaskiner till sjöss. De oceangående fartygen med många kanoner gjorde dem oöverbärrerliga på haven. Det övertaget behöll europeerna ända in på 1900-talet. (s 78)

Man nämner alltså riken i Kina, Indien och Japan men går inte närmare in på beskrivningar av kulturen. Europeerna är de enda som får plats i framställningen, och man betonar att de var överlägsna på havet ända in i modern tid. Därefter övergår man snabbt till att beskriva storriken i Europa som Spanien och Ryssland. Namnet Osmanska riket nämns på ett antal ställen i boken, men inget eget utrymme ges åt kulturen; hur den såg ut och vilka spår den lämnat efter sig. Däremot beskrivs dess upplösning och grekernas frigörelse benämns som ett "frihetskrig". Nu kallas osmanerna för "turkarna". Man har även med en kartbild som i olika nyanser visar hur turkarnas områden successivt minskas. (s 181)

Triangelhandelns tas upp i ett avsnitt av boken som inriktar sig på ekonomisk historia "Högkonjunkturer och kriser i ekonomin" (s 114). Man beskriver enbart handelns mönster och sätter inte in den i ett problematiskt sammanhang som kan få eleverna att fundera över dess konsekvenser för t ex Afrika (slavhandeln) och Amerika (beroendeställning som råvaroproducent).

Imperialismens följder beskrivs i följande stater:

Indien – ingenting om landet eller den kultur som kännetecknade det. Man tar bara upp att England på 1850-talet upplöser Ostindiska kompaniet och att Indien istället kom att styras direkt under den engelska kronan. (s 221)

Kina – Ytterst lite information om hur landet var organiserat. Man nämner att landet styrdes av kejsare och att änkekejsarinnan Cixi länge lyckades uppehålla och hindra europeerna. Men de kinesiska bönderna var hårt förtryckta av kinesiska godsherrar och vid sekelskiftet gjorde de uppror mot dessa såväl som europeer. Västmakterna gick då samman och slog ner upproret. Därefter blev Kina republik under *Sun Yat-sen*. Enligt boken vände han sig mot både "det europeiska inflytandet som kejsardömet förtryck" (s 222)

Japan – Man får veta att Japan liksom Kina försökte skydda sig mot utlänningar genom isolationistisk politik. I övrigt nämns att det var ett kejsardöme men att den verkliga makten låg hos shogunen. Under en bild står följande text, "Under andra hälften av 1800-talet väcktes japanernas intresse för den europeiska kulturen. Unga japaner kunde då stifta bekantskap med ett för landet helt nytt musikinstrument, pianot, och även klä sig på västerländskt sätt." (s 223) Bilden visar en teckning av två japanska kvinnor klädda enligt europeiskt mönster som spelar piano.

Afrika – "I Afrika tog sig den nya imperialismen alldeles särskilt brutala och genomgripande uttryck" (s 223) Man ger inte plats åt ett enda afrikanskt folk. Däremot beskrivs de europeiska folk som levde i landet sedan 1600-talet, t ex boerna i Sydafrika. Man får till och med veta att deras språk heter afrikaans. Kung Leopolds grymma styre över Kongo beskrivs ganska detaljerat, där fasorna för den afrikanska befolkningen framträder i detalj. Man beskriver hur de kunde få händerna avhuggna efter att dömts för brott i en västerländsk rättskipning de inte förstod. (s 225)

På en halv sida diskuteras sedan kolonialismens följder. Man inleder med att säga att de diskuterats livligt. Först tar man upp de positiva effekterna: "Indirekt kunde kolonialmakterna lägga grunden för frigörelse och enande. (...) Britternas herravälde hade gett indierna en gemensam fiende att förena sig emot." (s 226) Därefter övergår man till att beskriva vissa av de nackdelar det förde med sig. T ex gränsdragningen i Afrika, och att många av de inhemska invånarna i kolonierna drevs bort.

Modern & postmodern tid

Kalla kriget beskrivs som ett krig genom ombud, där Korea, Vietnam och Kuba användes som brickor i spelet mellan stormakterna. Man skriver att sådana här krig var vanliga under

perioden och att det gällde begränsade områden och begränsade mål. ”De var givetvis ett mindre ont än ett globalt kärnvapenkrig. Men för de länder som drabbades var de alltid en katastrof.” (s 298) På flera ställen i texten synliggör man offren för kriget, främst i Vietnam och ofta genom bilder och bildtext.

I kapitlet ”Utveckling och demokrati i tredje världen” (s 331-340) beskriver man utvecklingen i tredje världen. Två olika utvecklingsstrategier tas upp; den socialistiska och den liberala. Man tar upp hur utvecklingen sett ut i Latinamerika, Sydostasien, Kina, Afrika, Indien och Mellanöstern. För många av de här länderna är det första gången de får utrymme för sin egen berättelse i den här boken. Det är dock enbart den moderna historien som berättas, från 60-talet och framåt. Fokus ligger på politisk och ekonomisk utveckling.

När boken tar upp miljöförstöring sker det ur ett perspektiv som förvånar. Man lyfter fram tre viktiga saker som ökar miljöförstörelsen; ökenspridningen, kalhuggning av regnskogar samt luftföroreningar. Först beskriver man i detalj hur ökenspridningen sett ut i framförallt Afrika, därefter går man in på hur mycket regnskog som skövlas i t ex Latinamerika och Afrika och vad detta kan leda till för jorden. Luftföroreningarna får mycket mindre utrymme, och dessutom nämns det inte att det är I-länderna som är de största bovarna.

Överskriften till avsnittet om Mellanöstern ser ut på följande sätt, ”Mellanöstern: är fred möjlig?”. (s 339-340)

I Mellanöstern har alltsedan 70-talet religionens återkomst i staternas inre och yttre liv varit av det dominerande draget. Endast en stat i regionen kunde under perioden betecknas som klart demokratisk, nämligen Israel. (s 339)

Om Iran och Irak står det bara några rader. Man skriver att länderna från och med 1980 hade två helt olika ideologier. Saddam Hussein ville ena alla araber i en kamp mot västerländsk imperialism, medan Iran beskrivs som ett land kontrollerat av islamistiska fundamentalister som införde en författning baserad på koranens bud. Iran blev alltså en teokrati. Kriget mellan Iran och Irak beskrivs som en ekonomisk och social katastrof för båda länderna. När det gäller Iraks krig mot Kuwait är det framförallt det faktum att Sovjet och USA för första gången stod på samma sida mot en gemensam fiende som lyfts fram. (s 339-340)

Analys

Fokus i Epos ligger på ekonomisk och politisk historia, framförallt inom Europa. Detta framkommer dessutom i förordet. Det eurocentriska perspektivet är framförallt tydligt när det gäller äldre historia. Den är extremt inriktad på Europa och Norden. De andra kulturer som får plats är få. Kapitlet ”Arabvärlden” (s 33-37) är det första som behandlar en utomeuropeisk kultur på sina egna premisser. Och i princip det enda fram till dess att den amerikanska revolutionen får ett eget kapitel. Men å andra sidan får väl Amerika vid den här tidpunkten räknas till västvärlden. Det skulle vara intressant att undersöka hur många gånger man kan läsa ordet ”Europa” i boken i förhållande till andra världsdelar. Det selektiva urvalet är med andra ord tydligt. Andra kulturer kommer in då de befinner sig i konflikt med Europa. Storriken som perserriket och osmanska riket får liten plats i framställningen. Övriga kulturer beskrivs framförallt i efterkrigstiden, med betoning på 60-talet och framåt. Men beskrivningarna är kortfattade och mest inriktade på konflikter, och ländernas ekonomiska problem.

I framställningen problematiserar man inte tredje världens beroendeställning i förhållande till i-länderna. Dessutom är det inte ovanligt att man lyfter in Europa även i framställningen av andra kulturer, till exempel i Japan och Afrika. I Japan väljer man att ägna en del av det korta utrymmet till att beskriva det europeiska kulturella inflytandet på landet. När man presenterar Afrika väljer man att ta med Sydafrika, och lyfta fram invandringen från Europa; inte minst Holland.

Man kan hitta flera exempel på stereotypiska framställningar till exempel då man väljer att fokusera på framförallt en detalj för arabernas utbredning – viljan att sprida islam. Dessutom fyller man på med att de var intresserade av att tillskansa sig rikedomar. Läroboken väljer att kalla den muslimernas expansion för ”det heliga kriget”. Detta är den moderna västerländska översättningen av det arabiska ordet Jihad². Översättningen är problematisk och från muslimskt håll kritiserad. (<http://www.darulhadith.com/manhaj/vadarjihad.html> 2006-12-19). På hemsidan hävdas det att termen har populariserats av media, men att det inom den islamska läran är oheligt att starta krig. Genom att använda termen i läroboken befäster man de fördomar om islam som finns idag. Generellt fokuserar man mer på religion och erövring än på vetenskap och kulturell framgång. Att samhället beskrivs som patriarkaliskt är däremot inget speciellt för kapitlet om araberna. Genusperspektivet finns med i alla bokens avsnitt, och beskriver såväl kvinnors utsatthet som starka kvinnliga förebilder.

Även skildringen av de indianska högkulturerna i Sydamerika blir stereotypiska i och med att man väljer att fokusera enbart de svaga och ”negativa” aspekterna. Bilden av indianerna blir att de var lätta offer för européerna. Man lyfter inte fram deras kulturer och låter dem få ett värde.

Benämningar och beskrivningar när dessa sker är dock i allmänhet värderingsfria, man undviker stötande ord och språket är oftast neutralt. Språket är dessutom väldigt enkelt och läroboken försöker förklara komplicerade skeenden utan att bli för ”teknisk”. Här hittar man både bokens förtjänst och dess svaghet. Epos är en bok som alla elever kan ta till sig och därför lämnar den ingen utanför. Samtidigt förlorar man alltid en dimension när språket blir för allmänt. Kanske är det därför man redan i förordet säger sig vilja undvika ”... en del politiska händelser, konsthistoriska epoker, eller tidiga utomeuropeiska kulturer med egna rytmer och sammanhang”. (se sidan 25 denna uppsats)

Övergripande kan man säga att det här är en traditionell historielärobok som lägger större vikt på den europeiska kulturen och försöker att förklara andra kulturer på det utrymme som blir över.

Perspektiv på historien (2001)

Författarna Hans och Örjan Nyström gör klart för läsaren att tyngdpunkten ligger på Europa, samtidigt som de har lagt stor vikt på att skildra de möten som uppkom med andra kulturer. De är de två senaste århundraden som ligger i fokus. Vidare står det:

Vi försöker ge en fyllig framställning, där både den berättande och analyserande sidan av historieskrivningen får utrymme. Inte bara politiska, ekonomiska och sociala faktorer, utan också tankemönster och ideologiska föreställningar får medverka till att skapa den helhetsbild av samhället och människornas tillvaro som gör det möjligt att tränga in i de olika epokerna. (s 4)

Upplägget i boken är att det finns en sammanfattning efter varje kapitel, instuderingsfrågor men också förslag på filmer och romaner som anknyter till innehållet. Den senare menar författarna kan vara nyttig för att få en mer levande berättelse om historiens olika händelser.

² **Jihad** (...) ”strävan” eller ”kamp” (...) är inom islam självrannsakan och striden mot frestelsen. Den som utför jihad kallas mujaheddin. Jihad kan även sägas vara det islamiska heliga kriget, ibland motsvarigheten till det kristna korståget. Det är egentligen ett försvarskrig, som syftar på att försvara det islamska samfundet och religionen mot militärt eller annat hot. (<http://sv.wikipedia.org/wiki/Jihad> 2006-12-19)

Tidiga högkulturer och antiken

Forntiden tas upp bestående av Mesopotamien och Sumererna, forna Kina samt de Egypten.

En fjärde högkultur framträdde vid samma tid på de bördiga slätterna längs floden Huang He i Kina. Alltsedan dess bildar den kinesiska kulturutvecklingen en obruten linje fram till våra dagar. För Mesopotamien och Egypten däremot var storhetstiden slut på 500-talet f.Kr. Då införlivades de båda högkulturerna med den persiska stormakten, som vi denna tid bredde ut sig över hela Mellanöstern. Senare skulle nya folk och länder ta över ledningen när det gällde kulturutveckling och politisk makt i Medelhavsområdet. (s 16)

Perserriket kommer in när man talar om vad som enade ett annars ganska splittrat Grekland. Ingenting mer om hur perserriket såg ut på den tiden, vem som regerade väldet, eller något om kulturen. Därefter tas hellenismen upp och när Alexander I erövrar perserriket. Det är framförallt den grekiska kulturen som sammansmälter med den orientaliska, och man går inte djupare in på vilka faktorer som bidrog till sammansmältningen av grekiskt och orientaliskt. Det enda man nämner om andra kulturer är:

Fjärrhandeln från Medelhavet nådde nu ända till Kina och Indien. En mängd olika folkslag med olika tanke- och levnadssätt fick som aldrig tidigare möjlighet att mötas och utbyta idéer och erfarenheter med varandra. (s25)

Det antika Grekland och romarriket är de inslag som får störst utrymme. Man argumenterar för det genom att skriva att ”den idé om europeisk samhörighet som i våra dagar har fått förnyad aktualitet har alltså en av sina rötter i det romerska riket” (s 31)

Medeltiden

Den arabiska folkvandringen beskrivs kortfattat:

Araberna behärskade Medelhavets östra strand, en skärningspunkt där impulserna från den antika kulturen mötte påverkan från östliga civilisationer som den persiska och indiska. Europa däremot blev en isolerad utkant i världen. (s 46)

En notisruta om den arabiska kulturen och religionen beskriver profeten Muhammeds lära om islam. ”Med vapnens hjälp spred de den nya läran över Västasien och Nordafrika.” (s 48) Vidare står kan man utläsa:

Av stor betydelse föra arabernas roll som kulturfolk var deras religiösa tolerans. Även om muslimernas strävande efter att utbreda sin lära och göra den till ledstjärna för samhällslivet fick de underkuvade folken ofta behålla sin tro. När judarna under medeltiden blev förföljda i det kristna Västeuropa kunde de finna en fristad i arabländerna. (s 48)

Läsaren får en kort inblick i den arabiska kulturen, mestadels handlar det om Muhammeds kamp att ena sitt folk och föra den islamiska tron vidare. Handelsledernas betydelse beskrivs till exempel som ett sätt för araberna att komma i kontakt med andra kulturer, som de ”smälte om och vidareutvecklade” (s 48).

Korstågen beskrivs med utgångspunkt från påvens önskan att sprida kristendomen och befria Palestina från islam. Ett inslag om mötet med andra kulturer kan utläsas som följer:

Störst betydelse fick kanske korstågen på det kulturella planet. Både i Konstantinopel och i arabländerna lärde korsfararna känna mera utvecklade och förfinade civilisationer, som präglades av en helt annan intellektuell livaktighet än de var vana vid hemifrån. Vid sidan av krigen utvecklades också fredliga kontakter över religionsgränserna. På så vis fick européerna tillgång till de gamla grekernas skrifter som flitigt studerats av araberna under ”de mörka århundradena”, då de varit bortglömda i Europa. Tidens främsta vetenskapsmän och filosoferna

var grundvalen för den lärdom som förmedlades på de nya universiteten, som nu uppstod runt om i Europa. (s 65)

Den katolska kyrkan är i fokus, och Europas vidare utveckling efter korstågen.

Tidigmodern tid

Upptäckternas tid präglas av de sydeuropeiska upptäcktsfärderna till Nord- och Sydamerika, samt Indien och Kina. Det är en sparsam beskrivning av utomeuropeiska kulturer i mötet med sina kolonister. Man har med en notisruta om utomeuropeiska kulturer där man nämner Kina, Indien, azteker, inkafolket och Osmanska riket. Endast indianstammarna verkade vara i behov av handelsutbyte. På nästa sida skriver man:

I själva verket var Indien och andra delar av Orienten dit de portugisiska skeppen styrde kosan ofta kulturellt och ekonomiskt överlägsna européerna vid ingången till 1500-talet. Det fanns till exempel inte europeiska varor som indier eller kineser var intresserade av att få i utbyte, utan portugiserna måste betala med guld eller silver för de produkter de ville ha. Ofta måste de erövra kontrollen över handeln med våld. (s 88)

Om indiankulturen skrivs det begränsat. Kulturen beskrivs som blomstrande inom konst och vetenskap, man nämner matematik bland annat. Däremot står det annorlunda om tekniska framsteg: "Men tekniskt befann de sig i stor utsträckning på stenåldersnivå." (s 88)

Man skriver också att européerna hade en "brutal attityd och vinningslystnad" vid mötet med andra kulturer och att detta uppträdande fortsatte ända in i den moderna tiden (s 89).

Osmanska riket nämns i samband med 1400-talet och turkarnas uppbyggnad av ett mäktigt välde vid Östra Medelhavet som leder till att européerna får hitta nya handelsleder. Afrikas kust blir ett nytt inslag, och välsignelsen från påven ger dem rättighet att även sprida kristendomen. Man medvetandegör det faktum att det finns andra perspektiv än det eurocentriska i utdraget nedan:

Talet om "upptäckter" visar att vi betraktar historien ur en europeisk synvinkel, och dessutom ur erövrarens perspektiv. Det kan vara värt att hålla i minnet att det också finns andra linjer genom historien än den som vi valt att följa. (s 86)

Rysslands historia tas upp för första gången i samband med merkantilismen i Europa, och 1500-talets upptäcktsresande. (s 114)

Bilden av triangelhandeln speglas utifrån de europeiska stormaktsländernas behov av råvaror och arbetskraft. Afrika och dess kultur målas inte upp, utan man skriver enbart hur många människor som utnyttjas till slaveriet:

Fram till 1800-talets mitt avtappades Afrika på mer än tio miljoner människor. Var femte beräknas ha dött redan vid överfarten i slavskeppens överfyllda lastrum. (s 142)

Man börjar med att skriva att begreppet imperialism är problematiserande. Kapplöpningen om Afrika beskrivs utifrån ett eurocentriskt perspektiv, och man får ingen bild av de olika afrikanska kulturerna. Genomgående är stormaktsländernas strävan att erövra flest områden, att visa sin styrka gentemot andra västerländska länder. Man lägger in ett inslag om att européerna betedde sig hänsynslöst gentemot det afrikanska folket:

"Européernas uppträdande i Afrika präglades av stor grymhet och brist på respekt för afrikanernas människovärde." (s 247)

Britternas intåg i Indien tas upp på samma sätt som ovan. Japan och Ryssland får plats i detta kapitel, men endast ur ett ekonomiskt och imperialistiskt sammanhang. Kina behandlas i samband med britternas försök att införa handel med riket. Opiumkriget beskrivs kortfattat, och utgången blir att Kina till slut får öppna sina gränser för handel med andra länder.

I avsnittet om "imperialismens drivkrafter" samt "rasismen" intas en mer problematiserande text. (s 252)

Modern & Postmodern tid

Efterkrigstiden handlar i synnerhet om konflikten mellan USA och Sovjet. En kort resumé om vad som hände efter andra världskrigets slut och bildandet av Förenta Nationerna förklaras. Därefter angriper man det fyrtio år långa "kalla krig" som utspelade sig på ställen runt om i världen, mellan USA och Sovjet. Orsakerna till denna oerhörda konflikt problematiseras i ett stycke där båda sidor argumenteras, men där ingen får större utrymme än den andra.

Varken Koreakriget eller Kubakrisen tas upp detaljerat. Den förstnämnda beskrivs som ett land i politisk instabilitet. I samband med att de båda stormaktsländerna visar intresse i varsitt läger, hamnar Korea i mitten av ett indirekt krig mellan USA och Sovjet. Det står ingenting om det koreanska folket, mer än att de fick välja sida. Kubakrisen får en längre förklaring, men även här är det fråga om maktställning och vapenstyrka mellan USA och Sovjet. Kuba som land beskrivs inte överhuvudtaget.

Bilden av Vietnamkriget framkommer som komplicerad utifrån det västerländska perspektivet. Dess återverkningar beskrivs bland annat så här:

Informationen om bakgrunden till konflikten och brutaliteten i den amerikanska krigföringen nyanserade avsevärt det kalla krigets bild av USA som frihetens förkämpe. Istället framtonade en bild där USA främst slog vakt om sina egna ekonomiska och militärstrategiska intressen. (s 409)

För första gången inträder en kritik mot USA och dess inblandning i ett krig som egentligen inte berör dem direkt.

Det står ingenting om kriget mellan Iran och Irak, och inte heller något om Kuwaitkriget. Det är främst Mellanösterns självständighetsdeklarering efter andra världskriget, och de västerländska stormaktsländers intressen i att ha de kontakter som behövs för oljans skull som beskrivs.

Analys

I denna bok är det den politiska och ekonomiska historien som man i huvudsak ägnar sig åt. Utgångspunkten är det västerländska perspektivet, och andra kulturer hamnar i skymundan. Kulturhistoria får inte plats i denna bok förutom några enstaka inslag och det är märkligt då man i förordet hävdar att social- och kulturhistoria är minst lika viktiga som politisk och ekonomisk historia. Författarna lyckas dock inte uppfylla detta mål. Kanske detta ägnas mer utrymme i framställningen av Europa, vilken vi inte tittat lika ingående på. Antiken presenteras utifrån det eurocentriska synsättet, och man får en selektiv bild av antiken med föga utrymme för andra kulturer eller andra trosuppfattningar. Hellenismen nämns med betoning på hur det grekiska samhället anammade smältkulturen, och det är den gamla grekiska läran och filosofin som får utrymme. Det gamla perserriket nämns kort, detsamma gäller andra forna kulturer som var samtida med den grekiska och romerska kulturen.

Olika religiösa trosuppfattningar beskrivs inte i lika stor utsträckning som man nämner kristendomen. Exempelvis förekommer begreppet "heligt krig" i samband med korstågen, men det problematiseras inte. En kort sammanfattning om hur den arabiska kulturen framväxte under medeltiden är allt som målas upp. Inga namn på kända vetenskapsmän eller filosofer nämns, och inte heller på vilket sätt de fredliga kontakterna kunde knytas, mellan de olika religionerna. Texten öppnar för frågor, men går inte längre än så. Inte heller nämner man den gamla kinesiska läran om konfucianismen som en stor del av den sydostasiatiska befolkningen influerades av och fortfarande lever efter. Man osynliggör andra religioner, och det är egentligen islam som beskrivs lite närmare, där man förklarar att denna tro hade stor

tolerans gentemot andra religioner. Författarna försöker undvika stereotypifiering av andra kulturer genom att inte beskriva utomeuropeiska traditioner och seder, men å andra sidan blir det en selektiv presentation och det västerländska perspektivet blir än mer tydlig. Indianerna i Sydamerika sägs befinna sig på en "stenåldersnivå" ur teknisk synvinkel. De urinvånare som levde i Nordamerika utelämnas helt. Samtidigt erkänner man att det finns andra perspektiv att tillämpa än det eurocentriska i avsnittet om erövringarna i Nord- och Sydamerika.

Boken försöker inta en neutral ställning i sin berättandeteknik, men det västerländska perspektivet får konsekvenser för framställningen. I enstaka fall ställer texten frågor till läsaren som öppnar för kritiskt tänkande, men de är få. I avsnittet om USA:s inblandning i kriget i Vietnam görs ett försök till problematisering, men tyvärr sker ingen uppföljning av kritiken. Man belyser inte heller några andra kulturer förutom när de möts direkt med den västerländska. Som nämndes ovan är det de politiska och ekonomiska intressena, i synnerhet för den moderna historien, som har en central roll i boken. Tiden efter andra världskriget utgår främst från de västerländska länderna, och mellanöstern får ingen plats i historien, vilket känns märkligt med tanke på att boken skrevs mer än ett decennium efter kriget mellan Irak och Iran. Krigen i Indokina och konflikten i Kuba beskrivs enbart i samband med de intressen som grundar sig på spänningarna mellan USA och Sovjet.

Alla tiders historia (2004)

Alla tiders historia (2004) är liksom sin föregångare från 1984 skriven av Hans Almgren, Börje Bergström och Arne Löwgren. De två sistnämnda har avlidit sedan förra den tidigare upplagan, men deras texter används fortfarande. I förordet ges två motiveringar till varför historieämnet är viktigt: "det är en utmaning i källkritiskt tänkande och för att ge en bakgrund till den tid vi lever i. Ofta sägs det att den som inte kan sin historia lever utan minne." (förord)

Tidiga högkulturer och antiken

I ett inledande stycke nämner man samtliga tidiga högkulturer, men man väljer att fördjupa sig i två; Egypten och kulturen vid Huang He i Kina. Båda kulturerna ägnas ungefär lika mycket utrymme, möjligtvis får den kinesiska kulturen något större plats där man lyfter fram den kinesiska högkulturens tekniska och kulturella framsteg. Den gamla formuleringen finns kvar från 1985 års upplaga av samma bok. "Onekligen har de anledning att vara stolta. Tänk t ex på att ingen annan civilisation har en så lång sammanhängande historia!" (s 15)

Perserriket beskrivs kortfattat i samband med att man tar upp perserkrigen mellan Aten och Persien, medan den grekiska kulturen beskrivs ingående. Hellenismen beskrivs ytterst kortfattat:

Alexanders fälttåg öppnade gränser och banade vägar för ett ökat handelsutbyte mellan öst och väst. På detta sätt möttes österländskt och västerländskt. Den blandkultur som uppstod kallades *hellenism*. Den såg olika ut i olika länder, men det viktigaste inslaget i den var arvet från Grekland. Grekiska blev världsspråket som alla bildade i Orienten och Medelhavsvärlden förstod. (s 30)

Ingenting om hur den orientaliska kulturen såg ut, och som det framgår av utdraget ovan att det viktigaste inslaget av hellenismen var arvet från Grekland.

Medeltiden

Den nyare upplagan har utvecklat bilden av den arabiska folkvandringen. Man betonar bland annat att arabiska erövare tillät religionsfrihet samt att kristna och judar t o m kunde inneha höga poster i samhället. Det är fortfarande den arabiska expansionens religiösa motiv som får den centrala rollen:

Den religiösa övertygelsen är en annan förklaring till att araberna gav sig ut på krigståg och även till att de var så framgångsrika på slagfältet: för den som trodde på och stred för Allah väntade ett härligt liv efter döden. (s 50)

Beskrivningen av framsteg inom områden som medicin, matematik och astronomi förklaras enligt följande:.

Arabernas insatser inom astronomin kan delvis förklaras av praktiska skäl. Eftersom muslimer fem gånger ska vända sig mot Mecka och be, var det viktigt att kunna peka ut vädersträcken. (s 50)

Under rubriken korstågen slängs läsaren direkt in i händelserna på 1000-talet.

”Gud vill det, Gud vill det!” ljöd de taktfast ropen från en väldig människomassa vid ett kyrkomöte i södra Frankrike 1095. Påven hade just i ett flammande tal manat till kamp mot de ”otrogna” muslimerna som hade erövrat de heliga platserna i Palestina. Nu skulle man i västerlandet gripa till vapen och dra ut för att befria Jerusalem. (s 65)

Som förklaring till korstågen ger man religionens stora makt över medeltidens människor. Dessutom pekar man på att det fanns en äventyrlig överklass som behövde förströelse. En detalj är att man nämner att korstågen initialt riktades även mot judarna. Följande parti beskriver vad korstågen bidrog till:

I närmare hundra år förblev Jerusalem i de kristnas ägo. Men vid 1100-talets slut gick de kristna fästena i Palestina förlorade. På så vis innebar korstågen ett misslyckande, men å andra sidan bidrog de till ökade kontakter mellan Västeuropa och Orienten, bl. a. ökad handel och ökat idéutbyte. (s 66)

Det står ingenting om hur den muslimska respektive judiska världen upplevde korstågen.

Tidigmodern tid

Under upptäckternas tid beskriver man hur européerna börjar intressera sig för vad som fanns utanför Europa. Man inleder med att detaljerat beskriva Columbus upptäckt av Amerika:

Hösten 1492 knäfaller en högre man vid namn Christofer Columbus på en ö i Västindien och tackar Gud för att han har kommit fram. Efter 33 spännande dygn till sjöss har han utfört en av världshistoriens stora bragder. (s 78)

Även om man längre fram beskriver de fasor som ”upptäckten” av Amerika fick för ursprungsbefolkningen, är det den positiva sidan av upptäckten som betonas. Man uppskattar att vid tiden för européernas ankomst bodde omkring 30 miljoner indianer söder om Rio Grande och ca en halv miljon norr om floden. De nordliga folken avfärdar man med att säga att: ”Ingen av de nordliga stammarna hade utvecklat någon högre kultur.” (s 81)
Därefter övergår man till att beskriva mayaindianerna och aztekerna i Mexico och inkafolket i Andernas bergland.

Det märkliga med dessa folk var att de hade väl utvecklade samhällen, där konst och vetenskap stod på en hög nivå. Däremot hade den tekniska utvecklingen inte hunnit så långt. (...) Indianfolkens teknik befann sig på stenålderstadiet. De hade ännu inte lärt sig att framställa järn och kunde därför inte tillverka så effektiva vapen. De kände inte heller till hjulet. (s 82)

Européernas behandling av indianerna framställs inte i särskilt trevlig dager.

Ofta togs de spanska erövrarna emot med vänskap och vördnad. Många indianer trodde till en början att de hade att göra med gudar, som måste hållas på gott humör. Alltför sent insåg de att främlingarna var människor med ovanligt onda avsikter. Begäret efter rikedom drev inkräktarna till de grymmaste och mest svekfulla handlingar. Det sägs att de letade guld som bökande grisar. (s 82)

Av rubriken ”Världen efter ‘upptäckterna’” får man kanske uppfattningen om att det är världen som ska beskrivas. Så är inte fallet, istället blir det en redogörelse för hur upptäckten av nya handelsplatser påverkar historien i Europa och hur maktbalansen här förskjuts från de italienska och tyska handelsstäderna till nationer som Spanien, Portugal och England.

Osmanska väldet nämns enbart på tre ställen, och då i samband med konflikter angående landområden t ex Balkanhalvön och Grekland. Det står ingenting om rikets 700 år långa historia eller den kultur som kännetecknade den.

Triangelhandeln kretsar kring slavhandeln. Beteckningen *negerslavar* används inte längre, utan man skriver kort och gott slavar. Slavarnas kulturella bakgrund nämns inte alls. Slavhandelns konsekvenser för Afrika beskrivs i följande del:

Slavhandeln betydde en katastrof för Afrika, men den påverkade olika regioner mer eller mindre kraftigt. De allra flest slavar skeppades ut från Västafrika. Ändå blev följderna mest ödesdigra i Östafrika och Zimbabwe, som båda var relativt glesbefolkade. (s 131)

Slavarna sätts inte in i en kulturell kontext. Läroboken tar till största delen upp de ekonomiska aspekterna av slavhandeln och lämnar den sociala. I en liten bildtext beskrivs kortfattat och sparsamt vad slavarna fick utstå under sin färd till Amerika:

Slavskeppen förde miljoner afrikaner som slavar till Amerika. Slavarna satt fastkedjade vid varandra under däck. Först strax före ankomsten, togs de upp på däck och fick tvätta av sig så att de skulle se så fina ut som möjligt vid slavauktionen. (s 130)

Kina beskrivs som ett slutet land som inte gärna handlade med européerna, och att ”silver var det enda kineserna var intresserade av” (s 131).

Första meningen i kapitlet om imperialismen är: ”Doctor Livingstone, I presume” (s 199). Som en slags introduktion till fenomenet, fortsätter stycket med att förklara hur man styckade Afrika emellan de Europeiska stormakterna. Vidare skriver man om imperialism:

Fenomenet är känt i alla tider. I vår tid har ordet blivit värdeladdat och används, när man kritiserar stormakters ansträngningar att skaffa sig inflytande utanför sina egna gränser. (s 200)

Det imperialistiska inflytandet över Indien beskrivs liksom den tidigare upplagan:

”Brittiska lagar tillämpades och man försökte göra slut på indiska seder, som att offra barn och bränna änkor tillsammans med den döde mannen.” (s 202)

Japan framställs som ett efterblivet land i jämförelse med Västerlandet, men man lyckas genomgå en reformation från ett gammalt feodalsamhälle till en modern industristat. ”Målet var att hinna ifatt Västerlandet och kunna skaka av sig alla förödmjukelserna.” (s 205)

Det värdeladdade begreppet *efterblivet folk* som förekom i den äldre upplagan har bytts ut till *asiatiskt folk*: ”Det var praktiskt bevisat att ett asiatiskt folk genom att skaffa sig västerländsk vetenskap och teknik kunde skaka av sig de vitas kontroll.” (s 205).

Modern & postmodern tid

Framställningen av Kalla kriget skiljer sig inte nämnvärt från den andra i de andra läroböckerna. Även bilden av Koreakriget följer samma mönster som tidigare böcker visar. Det vill säga man utgår från de två blockens (USA och Sovjets) intressen. Det som skiljer sig åt är att man anger hur stor del av den koreanska befolkningen som faktiskt dog under dessa

våldsamma år. ”Större delen av landsbygden hade då ödelagts och 10 procent av befolkningen dödats.” (s 288) Kubakrisen och Vietnamkriget gör inga större utveckling heller. I den senare nämner man även här att många vietnameser miste livet, närmare 2 miljoner anges som dödsiffror. Vidare skriver man:

Vid jultiden 1968 utsattes Nordvietnam för fler bomber än vad som hade släppts över Tyskland och Japan totalt under hela andra världskriget. USA flygbombade också jungeln med kemiska gifter för att avlöva djungelskogarna för att därigenom lättare hitta gerillan. (s 292)

Man får ingen djupare analys av ovanstående utdrag.

Ett nytt inslag handlar om hur Afghanistan kom att bli ett fundamentalistiskt land. Afghanistan beskrivs som ett land i ständig politisk oro där både sovjetiska och amerikanska intressen störde ursprungliga kulturen. Konflikten mellan USA och Sovjet målas upp än en gång:

1992 föll den marxistiska Kabulregimen och från 1996 styrdes Afghanistan av den nya mujaheddinregeringen som dominerades av de fundamentalistiska talibanerna. Dessa ansåg sig själva vara renlära muslimer och hindrade t.ex. flickor från att studera och kvinnor från att arbeta utanför hemmet. Senhösten 2001 föll talibanregimen sedan USA och Storbritannien efter terrorattacken mot USA den 11 september 2001 genomfört omfattande bombningar över Afghanistan, eftersom talibanregimen upplät sitt territorium till al-Qaida, ansvariga för terrorattackerna. (s 294-95)

Man får en kort bakgrund till situationen i Iran innan 1979 års revolution, då shahen störtas och den religiösa ledaren, Khomeini, tar makten. Irans förbindelser med västvärlden försämrades avsevärt då man förbjöd västerländska seder och bruk, och landet börjar styras utifrån sharia. Därefter går man över till Irak-Irakraiget och skriver att Saddam Hussein anfaller Iran 1980, då han kände sig hotad. Kriget beskrivs mycket kortfattat med lite fakta om striderna, snarare hur tragiskt det var och att många miste livet.

”Av rädsla för att den iranska revolutionen skulle sprida sig gav Kuwait och Saudiarabien, liksom många av västvärldens länder, hjälp till Irak.” (s 328)

Inledningen till terroristattackerna i USA börjar med att man sätts in i morgonen den 11 september, 2001, då två flygplan åker in i de två tvillingtornen som ingick i World Trade Center. Hela världen uttrycker sin sorg i samband med terroristattackerna mot USA och vidare står det:

USA kom snart fram till att attackerna mot USA hade planerats av den saudiarabiska oljemiljardären Usama bin Ladin och hans extremmuslimska organisation al-Qaida. Al-Qaidas främsta fäste var Afghanistan, som sedan mitten av 1990-talet styrdes av de s.k. talibanerna, som drev en ytterst extrem muslimsk politik. Alla flickor över puberteten hindrades t.ex. att gå i skola och kvinnor tilläts inte arbeta utanför hemmet. (s 343)

Man skriver att FN och Nato är splittrade och att många länder ställer sig emot USA:s krigsföring mot Irak. Dessutom står det att bombningarna mot Afghanistan väckte frågan om hur många oskyldiga människor som skulle dödas i kampen mot terrorister, och ”hur länge skulle USA få använda sin rätt till självförsvar?” (s 343) I slutet bekräftas att kriget mot Irak är vunnen och Saddam Hussein är tillfångatagen under våren 2004. På samma sida illustreras en bild på en irakier som står ovanpå en staty, med tillhörande text:

En irakier går lös på statyn över Saddam Hussein i den kurdiska staden Kirkuk april 2003. USA och Storbritannien ledde en allierad armé som störtade Saddam-diktaturen i april 2003. Men det visade sig inte vara lika lätt att bygga upp ett nytt Irak efter diktaturens fall. (s 344)

Analys

Alla tiders historia lägger tyngdpunkten på politik, ekonomi och ideologiska tankar, sett ur västvärldens ögon. Sociala och interkulturella aspekter lämnas utanför ramen. Liksom sin föregångare är denna bok föga allsidig och beskriver övriga kulturer på ett stereotypiskt sätt. Medvetenheten att undvika en del värdeladdade ord har gjorts i denna upplaga, man använder sig till exempel inte av beteckningen *negerslavar* som man gör i 1985 års upplaga, man har bytt ut japanerna som ett *efterblivet* folk till ett *asiatiskt* folk, men indianerna dras alla över samma kam, det vill säga man särskiljer inte på deras kultur. Trots att det fanns flera olika indianstammar görs ingen åtskillnad i vare sig deras kultur eller stamnamn. Bilden av araberna är desto mer nyanserad och man betonar att arabiska erövrare tillät religionsfrihet samt att kristna och judar kunde inneha höga poster i samhället. Men fortfarande ger man den arabiska expansionen ett religiöst motiv, likaså känns förklaringen till varför man gjorde framsteg inom astronomin väldigt konstig. Man får känslan av att deras insatser förringas och har ”praktiska” orsaker, som undervärderar deras framgångsrika bedrifter. Även slaverna blir gestaltade stereotypiskt. De beskrivs ungefär lika utförligt som bomull och socker, vilket gör att man får uppfattningen att slaverna enbart är en ekonomisk kugge i triangelhandeln. Vi vet inget om dem, och de beskrivs så neutralt att det är svårt att känna empati. Den afrikanska kulturen osynliggörs helt. Det Osmanska riket nämns i ett par meningar, men detta rike som varade i 700 år verkar inte vara intressant nog att nämnas närmare. Den indiska kulturen avviker inte från den tidigare upplagan, men en viss ändring kan utläsas; man skriver att man offrade barn och brände änkor (se skillnaden mellan 1985 års upplaga och denna). Intresset för silver som man uttryckte sig när man talade om det kinesiska folket, är kvar och upprepas på flera ställen. Återigen möts vi av en stereotypisk framställning.

Den moderna tiden präglas av politiska och ekonomiska intressen. Kalla kriget beskrivs utifrån ett västerländskt perspektiv, och kriget i Indokina behandlas därefter. Den selektiva presentationen är alldeles för tydlig. Man försöker väcka frågor när man skriver om hur Nordvietnam blev flygbombade till en större skala än bombningarna på Tyskland och Japan tillsammans, men man följer inte upp det. Det hela avdramatiseras. Det åttaåriga kriget mellan Irak och Iran skrivs kortfattat (knappt en halv sida) och överdrivet neutralt. Även det inger en känsla av distans, och man skriver inte att många västerländska intressen spelade en roll i kriget.

Inslaget om Afghanistan känns mycket stereotypiskt. Det som framkommer är att Afghanistan är ett land utan någon egen kultur, ytterligare ett land som stormaktsländer kan utnyttja. Samtidigt betonar man inget vidare att USA faktiskt tränade de afghanska muslimerna, mujaheddin, i militär krigsföring och försåg dem med vapen. Det nämns bara, utan att problematiseras. Det är först i avsnittet om tiden efter 11:e september man kan utläsa en kritik mot USA:s agerande, även om den är försiktigt skriven, och man undviker att använda värdeladdade ord. Det ges ingen förklaring till hur USA plötsligt ger sig på Irak, och var ligger relevansen i att visa en bild på en irakier som försöker förstöra en staty på Saddam Hussein i Irak? Tack vare bilden får man en känsla av att USA:s och Storbritanniens aktion mot Irak var berättigad och efterlängtd av alla irakier. Således förträngs det försök till problematisering och kritiskt tänkande som inledde stycket.

Slutdiskussion

Här kommer vi utifrån våra frågeställningar att diskutera de slutsatser vi kommit fram till efter vår undersökning av läroböcker och läroplaner samt ställa dem i relation till tidigare forskning. För att undvika upprepningar kommer vi att ge sidhänvisningar till tidigare analysresultat av läroböckerna.

Styrdokument

Skillnaden mellan Lgy 70 och Lpf 94 när det gäller kursinnehållet är marginell. Båda lyfter fram vikten av solidaritet och förståelse av andra folk och kulturer. Lgy 70 trycker framförallt på att detta är viktigt i ett internationellt perspektiv, medan Lpf 94 betonar den kulturella mångfalden i Sverige. Vi tolkar det som att man i den nyare läroplanen är mer medveten om det mångkulturella samhället inom landet, medan man i Lgy 70 fortfarande utgår från ett homogent Sverige, där solidaritet och tolerans framförallt är av betydelse i internationella kontakter. I den nyare läroplanen använder man ord som icke-konfessionell och demokrati i större utsträckning. Dessa värderingar finns även i Lgy 70 men är mer subtila, man skriver "objektiv" och "saklig" t ex när man behandlar livsåskådningar och värderingar. En stor skillnad mellan läroplanerna är att man i Lpf 94 nämner ett "västerländskt kulturarv" som man aldrig definierar. Ledtrådar till hur detta ser ut får man i formuleringar som "en etik grundad på kristen tradition och västerländsk humanism". Blir detta en paradox då man samtidigt hävdar att skolan ska vara icke-konfessionell? Varför grundas etiken på en kristen tradition, och inte på demokratiska värderingar? I Lgy 70 definieras inte skolans värdegrund på samma sätt, och därför uppstår inte denna problematik.

När det gäller kursplanerna för historia ligger den stora skillnaden i att Lpf 94 lämnar mer plats åt tolkning för vad man ska undervisa om, medan dess föregångare är något tydligare i sina uppmaningar, man anger t ex att historieundervisningen ska vara kronologiskt uppbyggd och börja i äldre historia. Den anger dessutom att man i undervisningen av äldre historia ska fokusera på både europeisk och utomeuropeisk historia.

Läroböckerna

Med tanke på de vaga formuleringar (kring i vilken utsträckning man ska studera olika kulturer) som kännetecknar läroplanernas mål, får man medge att samtliga böcker uppfyller de krav som styrdokumentet ställer. Men enligt oss borde man trycka mer på mångfald inom skolan, såväl ur ett svenskt som ur ett internationellt perspektiv. I läroböckerna är begreppet "kulturarv" vagt formulerat eller inte alls beskrivet, vilket även Harald Runblom (2006) diskuterat i sin granskning av läroböcker. Han menar att begreppet måste problematiseras och diskuteras i läroböckerna för att eleverna ska kunna ta ställning till det. Ett problem är just att definitionen av vad ett kulturarv egentligen innefattar är vagt formulerad, både i styrdokumentet som i läroböckerna. (s 45) Detta är något som vi anser att man borde diskutera i större utsträckning i skolan. Vad räknas som kulturarv; svenska traditioner? Europeiska? Eller vill vi ha något helt annat? Det må hända att lärare tar upp detta begrepp, men om det inte beskrivs något närmare vare sig i styrdokumentet eller i läroböckerna kan man fråga sig vad lärarna berättar för sina elever.

I den äldre kursplanen för historia (Lgy 70) betonas att eleverna ska studera "sociala, ekonomiska, kulturella och politiska förhållanden i äldre europeisk och utomeuropeisk historia" (s 199) vilket även visas i de läroböcker som utgavs innan den nya läroplanen. De två äldre läroböckerna i undersökningen tar upp fler kulturer i äldre tid (Mesopotamien, Kina, Indien, Egypten) än sina efterträdare. Men å andra sidan väljer de nyare böckerna att inrikta sig på en eller två och försöker att beskriva dem utförligare. Man kan ställa sig frågan vilket som är bäst. Vi anser att det vore bättre att inkludera alla i läroböckerna, sedan kan läraren tillsammans med eleverna göra fördjupningar på egen hand. På så sätt får man en mer allsidig presentation och läroboken kan fungera mer som en idébank än som en bok som ska läsas från pärm till pärm.

Alla böcker intar ett eurocentriskt perspektiv i beskrivandet av andra kulturer, vilket vi kommer att presentera utförligare längre fram. Majoriteten klargör att man utgår från den europeiska historien, endast de båda upplagorna av *Alla tiders historia* låter bli att på detta sätt klargöra sina utgångspunkter. *Epos* skiljer sig från de andra böckerna såtillvida att man

bara nämner Europa och Norden i förordet, och därmed utelämnar det globala perspektivet helt och hållet. Ett visst försök till allsidighet finner vi framförallt i *Människans historia* (1990) och *Människan genom tiderna* (1997), som enligt oss är de böcker med de mest nyanserade skildringarna av andra kulturer. Detta trots att de alltså i förordet hävdar att utgångspunkten är Europa. Vi sätter oss därmed emot Kamalis slutsats att dessa volymer skulle vara de mest bristfälliga och selektiva som helhet. På många ställen har vi kunnat peka på att en djupgående samt mångfaldig bild av andra kulturer faktiskt levandegörs. Även Runblom kritiserade dessa delar av Kamalis slutsats, och vi ställer oss bakom hans kritik i detta avseende. Kamali drar enligt oss resonemanget för långt, han skriver bland annat om *Människan genom tiderna* att ”av bokens 365 sidor tilldelas ‘de andras’ historia och samhällsbygge några få sidor.” (s 82) Detta är ett uttalande som vi inte alls delar. Vi har förvisso inte gjort någon kvantitativ undersökning angående sidantalet som tar upp andra kulturer, men vi kan med enfass säga att det är mer än några få sidor. Runblom har kommit fram till att *Människan genom tiderna* lever upp till de krav som läroplanen uppställt och inte kränker några etniska grupper. ”Framställningen i läroboken integrerar politiska, ekonomiska, sociala och kulturella aspekter på ett förtjänstfullt sätt.” (s 27) Han kritiserar dock två saker; tillägget som beskriver världen efter den 11:e september samt att de amerikanska högkulturerna (Maya, Inka och aztekerna) inte nämns. Vi instämmer helt och fullt i det första fallet, (se sidan 25 i denna uppsats) men inte alls i det andra. Som vi har visat i vår redovisning och analys av *Människan genom tiderna* så presenteras aztekernas och inkaindianernas kulturer på ett enligt oss förtjänstfullt sätt (se sidan 21 i denna uppsats). Däremot exkluderas mayafolket. Detta stycke måste ha undgått Runblom. (Vi har tittat på samma upplaga).

Kursplanens kriterier betonar vikten av att historieämnet bidrar till elevens förmåga att visa hänsyn, solidaritet och tolerans gentemot andra kulturer. Ändock förekommer det i samtliga läroböcker stereotyper och kategorisering av andra folk, mer specifikt de icke-västerländska. Hur får man då en rättvis bild av andra kulturer? Man pekar ut änkebränning och barnäktenskap när man skriver om indierna och detta förklaras inte närmare. Man framhäver de sämre sidorna i en kultur och osynliggör de bättre. I *Alla tiders historia* (1985) & (2004) framstår kineserna under senmedeltiden som ett folk som inte var intresserade av annat än silver i mötet med européerna, utan att man ger förklaringar till varför. Dessutom är behandlingen av japanerna i *Människan genom tiderna* (1997) tveksam (se s 22 denna uppsats). I flera av böckerna anges den arabiska expansionen enbart vara en konsekvens av muslimernas vilja att sprida islam med svärdet i hand. Detta benämns i *Epos* som muslimernas heliga krig. När termen ”heligt krig” används i läroboken problematiseras den inte, och detta befäster den utbredda stereotypen om islam som en våldsam religion. I *Människans historia* (1990) och *Människan genom tiderna* (1997) ges det en mer nyanserad bild av den arabiska expansionen. Man avfärdar den gamla teorin om att muslimernas expansion berodde på att de ville sprida islam med svärdets hjälp, och lyfter fram andra förklaringsmodeller. Man väljer då att lyfta fram ekonomiska motiv. Kamali opponerar sig starkt mot att man kallar arabernas erövringståg för ”rövertåg”. (se sidan 20 denna uppsats) Kamali (s 77) Man kan hålla med om att det ligger en värdering i detta ordval, men som Runblom påpekar föreligger det inget historiskt faktafel. Han ger exempel på forskning som visar på det riktiga i detta påstående. Som Runblom också påpekar skulle det vara en stereotyp om araberna var de enda folkslaget som fick sådana beskrivningar av sina erövringar. (s 27) Hans och vår bedömning, är att det inte är på detta vis. Även européer får ganska målande beskrivningar av sina erövringar, inte minst spanjorernas behandling av indianerna i Sydamerika. Därför anser vi att Kamali inte haft ett helhetsperspektiv i sin analys.

För att fortsätta på det inslagna spåret i Amerika; bilden av indiankulturerna i Syd- och Nordamerika skiljer sig relativt mycket åt i de olika läroböckerna. I *Alla tiders historia* (1985) beskrivs enbart Inkaianerna, och urvalet är därför selektivt. Termen ”stenåldersstadie” används för att beteckna deras tekniska kunskap, men samtidigt betonas de konstnärliga och vetenskapliga framstegen. Denna term eller liknande används även i *Epos, Perspektiv på historien och Alla tiders historia* (2004). För oss känns benämningen negativt laddad, men det behöver inte innebära att läroboksförfattarna menat att lägga in en värdering i detta ord. Vi anser dock att man borde kunna omformulera sig och använda t ex inte lika tekniskt framstående som européerna. Då erkänner man samtidigt att man jämför kulturerna med varandra och att indianernas kultur ses ur ett europeiskt perspektiv. De enda böckerna som lyfter fram indianernas kultur på ett, enligt oss, någorlunda allsidigt sätt är *Människans historia* och *Människan genom tiderna*. I dessa böcker får vi en längre beskrivning av Inka- och Aztekerriket och dessutom skildrar man indianerna i Nordamerika på ett förtjänstfullt sätt. Man lyfter fram indianernas livsform och undviker att bedöma utifrån det samtida europeiska samhället. Indianernas kultur får ett eget värde. Det här sättet att lyfta fram andra sidor av en kultur, förutom de som är jämförbara med den europeiska, passar enligt oss in i ett postkolonialt historieperspektiv. I de nordamerikanska indianernas fall lägger *Människans historia* och *Människan genom tiderna* fokus på andra delar av kulturen när de lyfter fram det ekologiska systemet som indianerna utvecklat under århundraden. (se sidan 18 och 21 i denna uppsats). En intressant detalj är att ingen av böckerna problematiserar att det var just européerna som kom att dominera andra folk. Läroböckerna lyfter fram olika anledningar till att européerna kom att dominera andra folk, men låter aldrig läsaren fundera på varför denna kultur uppstod just i Europa. Genom att lyfta fram denna frågeställning kan man kanske undvika att européerna, medvetet eller omedvetet, framstår som ett högre stående folk än andra.

När det gäller språkliga förändringar hittar man den största utvecklingen av dessa i *Alla tiders historia*. Läroboken neutraliserar och byter ut ”negerslav” till ”slav” och ”efterblivet folk” till ”asiatiskt folk”. Detta tyder på en ökad medvetenhet när det gäller språkets makt att skapa fördomar. Värdeladdade ord av samma kaliber existerar i princip inte i övriga böcker, där språket oftast är neutralt. Några få undantag går dock att finna som när *Människan genom tiderna* (1997) kallar den vietnamesiska regeringen för ”oduglig” (se s 23 denna uppsats).

I beskrivningen av modern tid är det främst konflikter som belyses i framställningen av utomeuropeiska kulturer. Frågan är om man skulle kunna göra bilden mer harmonisk genom att lyfta fram andra aspekter av grupperna. Bilden blir att världen är uppdelad mellan I-länder och U-länder och den inbördes relationen osynliggörs. Detta leder till att problemen för utvecklingsländerna läggs på länderna själva. Religion och ideologi framställs som syndabockar, medan I-ländernas roll i deras utveckling inte problematiseras. Problemet ligger just i detta, man presenterar hellre enkla förklaringsmodeller än att lämna utrymme för diskussion kring förhållandet mellan I-land och U-land. Ett postkolonialt perspektiv hade gett en tydligare illustration på hur verkligheten ser ut.

Slutligen kan vi bara göra ett konstaterande, det finns mycket man kan förbättra i läroböckerna i historia, men ämnet är så pass stort och komplext att det aldrig kommer att rymmas i en bok på ett par hundra sidor. I slutändan får man ta dem för vad de är, ett ytligt sammanställande av fakta (eller den västerländska uppfattningen av sanningen). För den lärare som vill ge sina elever en allsidig och bred bild av historien finns det inte en komplett lärobok att gå till. Det är upp till varje lärare att variera och förändra sin undervisning så att den passar den klass han eller hon har framför sig. Och för att göra detta får man söka sig till flera olika källor. På så sätt riskerar man inte heller att låta en enda persons historiesyn (t ex läroboksförfattarens) styra undervisningen. När det gäller det selektiva urvalet kan man diskutera i vilken utsträckning detta är godtagbart. Det är naturligt att utgå från det som ligger

nära och som Olsson (1986) slår fast – det är omöjligt att bortse från den egna utgångspunkten. Men genom att ständigt ifrågasätta den tror vi att man vidga vyerna och flytta gränserna. Ett stort problem som vi funderat över när vi läst böckerna är att nästan alla läroboksförfattare har svenskklingande namn. Långström (1997) visar i sin avhandling att läroboksförfattarna i hans undersökning består av en homogen samling människor. Kanske finns det anledning att tro att läroboksförfattare som grupp är alldeles för homogena även ur kulturell synvinkel?

Utblick

Denna uppsats har bidragit till att fler frågor har väckts hos oss. Under tiden vi granskade läroböckerna hittade vi flera olika perspektiv som skulle vara intressanta att analysera. Ett av dem är illustrationer i läroböcker. Vilka bilder väljs att beskriva olika händelser, situationer och fenomen? Det hade varit intressant att göra en undersökning och se hur man presenterar olika kulturer genom bildillustrationerna i läroböckerna. Det sägs att en bild kan säga mer än tusen ord, och vi har sett både positiva och negativa exempel på detta. I vissa fall fungerar bilderna som en fördjupning i verkligheten, ibland som en förenkling av den. Till många av läroböckerna medföljer så kallade lärarhandledningar. Av tidsskäl har vi inte hunnit med att inkludera dessa i undersökningen, men det vore naturligtvis intressant att se på vilka förslag dessa ger till undervisande lärare.

Ett annat intressant ämne hade varit att undersöka om framställningen av Europa förändrats sedan Sverige blev medlem i den europeiska unionen. Som vi nämnt tidigare har andelen svensk historia minskats i läroböckerna från 1950-talet fram tills idag. Samtidigt har vi kommit fram till att det är Europa som i samtliga läroböcker står i fokus. Är detta en medveten strategi för att skapa en europeisk gemenskap för framtiden? Man skulle till exempel kunna undersöka hur ofta man använder begreppet européer i förhållande till de nationella benämningarna och om detta förändrats sedan det svenska inträdet i EU.

Referensförteckning

Tryckta Källor

Läroböcker

Almgren, Hans; Bergström, Börje; Löwgren Arne (1985) *Alla tiders historia*. Upplaga 3:3
Stockholm: LiberLäromedel

Almgren, Hans; Bergström, Börje; Löwgren, Arne (2004) *Alla tiders historia A*. Malmö:
Gleerups utbildning

Norman, Torbjörn; Skrutkowska, Karin; Berglund, Lars (1997) *Människan genom tiderna*.
Stockholm: Natur & Kultur

Nyström, Hans & Nyström, Örjan (2001) *Perspektiv på historien*. Örebro: Gleerups
utbildning Tryck Ljungföretagen

Sandberg, Robert; Karlsson, Per-Arne; Molin, Karl; Ohlander, Ann Sofie (2000) *Epos*.
Stockholm: Almqvist & Wiksell

Westin, Gunnar T; Ohlsson, Bengt; Norman, Torbjörn; Kjellin, Gunnar; Åberg, Alf. (1990)
Människans Historia 1. Stockholm: Natur och Kultur: Första upplagans andra tryckning

Westin, Gunnar T (1993) *Människans historia 2-3 Åren 1815-1945*.
Stockholm: Natur och Kultur

Styrdokument

Skolverket (1994) *Läroplan för de frivilliga skolformerna (Lpf 94)*: ur Lärarnas riksförbund
(2006) *Läraryboken*

Skolöverstyrelsen (1983) *Läroplan för gymnasieskolan (Lgy 70)* Stockholm: Liber
Utbildningsförlaget

Litteratur

Andolf, Göran (1972) *Historien på gymnasiet: undervisning och läroböcker. 1820-1965*.
Stockholm: Esselte studium

Karlegård, Christer & Karlsson, Klas-Göran (red) (1997) *Historiedidaktik* Lund:
Studentlitteratur

Långström, Sture (1997) *Författarröst och lärobokstradition – en historiedidaktisk
studie*. Avhandling: institutionen för svenska och samhällsvetenskapliga ämnen,
Umeå universitet

Magnusson, Åse *Identiteter och konflikter i upplevelsehistoria*. Artikel i:
Aronsson, Peter & Larsson, Ulrika (2002) *Konsten att lära och viljan att uppleva*.

Moberg, Vilhelm (1968) *Berättelser ur min levnad*. Stockholm

Olsson, Lena (1986) *Kulturlandskap i förändring*. Avhandling: Historisk-filosofiska institutionen, Göteborgs universitet.

Runblom, Harald. *En granskning av hur etnisk tillhörighet framställs i ett urval av läroböcker- underlagsrapport till Skolverkets rapport "I enlighet med skolans värdegrund?"* (2006) Uppsala universitet.

Sawyer, Lena & Kamali, Masoud (SOU 2006:40) *Utbildningens dilemma – demokratiska ideal och andrafierande prefix*.

Young, Robert J. C (2003) *Postcolonialism – a very short introduction*. New York: Oxford University press

Otryckta Källor

Internet

<http://www.darulhadith.com/manhaj/vadarjihad.html> (2006-12-19)

<http://sv.wikipedia.org/wiki/Sharia> (2007-01-03)